

Вікторія Василівна Столярова*д-р філософії в галузі економіки*

ORCID 0000-0002-9483-5126

e-mail: antoshka_2007@ukr.net,

Інститут фізичної економіки ім. С. А. Подолинського, м. Київ

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ЛЮДИНОЦЕНТРИСЬКОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЯК ПОЛІСИСТЕМНА КАТЕГОРІЯ

Актуальність теми дослідження. Протягом останнього десятиріччя (2014–2024 рр.) в національній економіці з використанням стратегічного підходу здійснено комплекс заходів щодо реформування державотворення і його функціональних складових.

Відповідно до Стратегії реформування державного управління України на період до 2020 року і на період до 2025 року (затверджені Постановами Уряду від 24.06.2016 р. № 474 та від 9.12.2021 р. № 1291) були розроблені:

1. Державна і Регіональні стратегії розвитку на період до 2020 року (затверджена Постановою Уряду від 6.08.2014 р. № 385);

2. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (схвалена Указом Президента України від 15.01.2015 р. № 5 (розроблена у відповідності до стратегії Європейського Союзу «Європа – 2020»));

3. Державна і Регіональні стратегії розвитку на 2021–2027 роки (затверджена Постановою Уряду від 05.08.2020 р. № 695);

4. Національна економічна стратегія на період до 2030 року (затверджена Постановою Уряду від 03.03.2021 р. № 179 (розроблена у відповідності до оновленої стратегії «Європа – 2030»));

5. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року (схвалена Указом Президента України від 11.08.2021 року № 347);

6. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (оновлена Мінфіном і Національним банком України у березні 2021 р.).

Наявне використання відомчо-галузевого підходу до формування Стратегії економічного розвитку і Стратегії фінансового розвитку, а також функціональних аспектів державного управління. Матриця узгодження цілей і пріоритетів цих стратегій не формувалась в контексті забезпечення реалізації на усіх рівнях державотворення єдиної соціально-економічної політики, передбаченої відповідними статтями Конституції України. Але саме така Матриця узгодження міжвідомчих стратегічних цілей і пріоритетів обумовлює структуру і змістовні складові соціально-економічного розвитку держави і регіонів.

Однією з головних причин надто оптимістичних прогностичних оцінок результативності і ефективності державного впливу на соціально-економічний простір України є відсутність науково-обґрунтованої ціліс-

ності його стратегування як полісистемної категорії. Невизначені межі взаємодії у перспективному періоді стратегічного планування в сфері економіки, стратегічного фінансування в сфері фінансів та стратегічного інвестування в сфері державотворення. Наявна необхідність обґрунтування структурно-функціональної цілісності стратегування в режимі реального часу як органічно єдиного динамічного цілого.

Постановка проблеми і мета дослідження полягає в обґрунтуванні і апробації концептуальних положень забезпечення структурно-функціональної цілісності стратегічного планування, стратегічного фінансування і стратегічного інвестування як полісистемної категорії, що об'єднує процеси і процедури соціального програмування, соціального бюджетування і соціального інвестування в межах Зведеного бюджету України.

Відновлення України в повоєнний період, як соціально-орієнтованої держави, доцільно здійснювати з використанням гармонійних пропорцій Золотого перетину в регламентації повноважень Центру, Регіонів (адміністративних областей і адміністративних районів), Органів місцевого самоврядування (ОМС) і об'єднаних територіальних громад (ОТГ) в плануванні, бюджетуванні і інвестуванні соціально-економічного розвитку як органічного цілого державного і місцевих бюджетів. Синхронізація за часом і гармонізація по ієрархії індивідуальних територіальних і загальнодержавних відтворювальних процесів людського потенціалу в співвідношенні бюджетних коштів (згідно Божественної пропорції Золотого перетину суміжних рівнів державного управління) повинно стати основою розробки Національної і Регіональних програм людиноцентричного соціально-економічного розвитку – Програм людського розвитку.

У загальному вигляді гармонійна пропорція Золотого перетину вимірюється відношенням більшої частини коштів Зведеного бюджету України на людиноцентриський соціально-економічний розвиток до його меншої частини як відношення загального обсягу коштів Зведеного бюджету на розвиток до його більшої частини і складати 1,618 (62% x 38%).

Вихідним моментом стратегічного планування стабільного планомірностійкого людського розвитку повинно стати його фінансове забезпечення в межах повноважень органів виконавчої влади різних рівнів в соціальному бюджетуванні. Структурно-функціональ-

ну настрійку бюджетних повноважень в людському розвитку виконавчих органів влади різних рівнів доречно здійснювати на положеннях соціально-справедливого розподілу бюджетних коштів відповідно з Правилком структурної настрійки «Золотого перетину» для стабільно стійкого людиноцентриського соціально-економічного розвитку: відношення обсягів бюджетних коштів на національному рівні (державний бюджет) до обсягу бюджетних коштів на регіональному рівні (місцеві бюджети адміністративної або адміністративної області) повинно дорівнювати відношенню бюджетних коштів регіонального рівня до бюджетних коштів базового рівня (ОМС та ОТГ).

Аналіз провідних публікацій з теми дослідження та виділення невирішених частин загальної проблеми. В статті «Стратегічне планування в системі державного управління» кандидат наук з державного управління, головний науковий співробітник Інституту законодавства Верховної Ради України Н. В. Щербак вважає за доцільне запровадження розробки Планів стратегічного розвитку в усіх органах державної влади. Відповідно до Стратегії реформування державного управління України і з огляду на основні положення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII він наголосив, що «упровадження стратегічного планування має здійснюватися на основі відповідної методології, а також з урахуванням певної етапності проведення цієї роботи» [1, с. 52].

В статті державне стратегічне планування визначено як «функцію державного управління з обрання пріоритетів розвитку з урахуванням наявних ресурсів і цілей, а також із розроблення і реалізації взаємопов'язаних завдань і заходів. На жаль, стратегічне планування в статті розглянуто як «визначення довгострокового бачення розвитку організації та його перетворення у реалістичні цілі та завдання з метою реалізації державної політики» [1, с. 53].

Але, ОМС, ОТГ, адміністративні області та національна економіка в цілому не є «організаціями». Можливо тому Н. В. Щербак виділяє наступні основні риси стратегічного планування сталого розвитку держави загалом:

- давати чітке уявлення про цілі і пріоритети розвитку, завдання та індикативні показники, які мають бути досягнуті;

- об'єктивно визначати та оцінювати поточний стан розвитку та наявний потенціал задля найбільш повного його використання при визначенні та досягненні стратегічних цілей та завдань.

Заслугує на підтримку здійснена ним в статті диференціація стратегічного планування:

- на національному рівні — довгострокові й короткострокові програми розвитку країни і плани діяльності Уряду;

- для галузей — програми і плани розвитку відповідних об'єктів та планів міністерств;

- для області — аналогічні документи щодо господарського комплексу певної області або районів та колективів відповідної державної адміністрації.

Крім того, співпадають пропозиції Н. В. Щербак з пропозиціями фахівців Інституту фізичної економіки ім. С. А. Подолинського щодо розробки і впровадження Планового кодексу України, який повинен включати регламент розробки і коригування в режимі

реального часу Стратегії розвитку і Планів діяльності органів влади різних рівнів управління.

На жаль, в розглянутій одній з провідних публікацій з досліджуваної проблеми відсутні рекомендації щодо ролі стратегічного планування в реалізації Стратегії і Тактик розвитку, а також узгодження стратегічних цілей розвитку з Цілями розвитку тисячоліття (ЦРТ) до 2015 року та Цілей сталого розвитку на період до 2030 року.

В статті «Стратегічне планування як основний етап процесу стратегічного управління соціально-економічним розвитком держави» В. Д. Науменко з Таврійського національного університету ім. Вернадського розглянуто удосконалення основних етапів процесу стратегічного планування соціально-економічного розвитку держави за наступними елементами:

- «стратегічний аналіз стану соціально-економічного розвитку держави;

- аналіз зовнішнього середовища держави і визначення стратегічної позиції;

- побудова прогнозу соціально-економічного розвитку держави;

- розробка стратегії соціально-економічного розвитку держави;

- розробка плану реалізації стратегії соціально-економічного розвитку держави;

- визначення переліку програм (заходів) реалізації стратегії;

- визначення ресурсів та їх джерел, необхідних для реалізації стратегії» [2, с. 8].

Полемічним зауваженням положень статті є ствердження про те, що стратегічний план соціально-економічного розвитку держави розробляється та затверджується тільки Урядом України. А як бути з пропозиціями і намірами стратегічного соціально-економічного розвитку адміністративних областей і районів, органів місцевого самоврядування і об'єднаних територіальних громад? Тобто, такий підхід не відповідає діючому нормативно-правовому забезпеченню розробки Регіональних стратегій розвитку [3].

В статті «Стратегічне планування в умовах невизначеності: адаптація до змін у публічному секторі України» доцента кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної академії управління персоналом К. Майстренко, кандидата наук з державного управління та доцента кафедри публічного управління, адміністрування та міжнародної економіки Білоцерківського національного аграрного університету О. Білик, кандидата економічних наук наголошено, що «адаптація до змін є ключовим аспектом стратегічного планування в умовах невизначеності і тому можливий перегляд і оновлення місії та стратегічних цілей організації» [4, с. 101].

Але такий підхід також важко реалізувати на регіональному і національному рівнях, навіть в умовах формування альтернативних варіантів стратегій.

В наведених провідних публікаціях не визначені характерні риси досягнення соціальної гармонії при визначенні сутності і змісту соціального планування, соціального бюджетування і соціального інвестування як складових полісистемності стратегування соціально-економічного розвитку на різних рівнях державного управління.

Визначаючи теоретико-методологічні основи дослідження економічної безпеки держави, д.е.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України

З. С. Варналій разом з к.е.н. Д. Д. Буркальцевою і к.е.н. О. С. Саенко одними з перших в Україні розглянули її зміст як полісистемної категорії. Вони визначили субстанціональні основи економічних явищ, їх першооснови – категорії відповідних підсистем та їх властивості.

Розкриваючи зміст економічної безпеки як полісистемної категорії, вони визначили її органічні складові, як економічні: інтереси, відносини, суперечності, конфлікти, ризики, зростання, розвиток, стійкість, адаптація, об'єкт, суб'єкт, фактори і система в цілому.

Економічну безпеку вони визначили як «систему економічних відносин, яка ґрунтується на такому механізмі узгодження економічних інтересів суб'єктів господарської діяльності, який давав би можливість вирішувати економічні конфлікти з найменшими витратами та забезпечував незалежність, стійкість, розвиток, адаптаційність та інерційність національної економіки у взаємодії з внутрішнім та зовнішнім середовищем» [5, с. 54].

Тому, на наш погляд, теоретичною і робочими гіпотезами визначення стратегічного планування цілеспрямованого соціально-економічного розвитку як полісистемної категорії є виявлення і узагальнення таких її базових підсистем як стратегічне планування, стратегічне фінансування і стратегічне інвестування, що реалізуються такими функціями державного управління, як соціальне програмування, соціальне бюджетування і соціальне інвестування. Насамперед, в сфері охорони здоров'я, освіти і добробуту населення суверенної, незалежної і соборної України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2019 р. проектом Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року під гаслом «Розвиток та єдність, орієнтований на людину» вперше в стратегічному плануванні об'єктивно були розкриті проблемні питання реального впровадження Державної і Регіональних стратегій розвитку на період до 2020 року. Були визначені п'ять проблемних питань в сфері реалізації Державної стратегії регіонального розвитку, серед яких:

№ 1. Непрогнозованість джерел фінансування стратегії;

№ 2. Відсутність чіткого взаємозв'язку між стратегічним та бюджетним плануванням, фінансова незабезпеченість більшості завдань Стратегії;

№ 5. Фактична відсутність масштабних розвиткових проектів регіонального розвитку, спрямованих на створення нових робочих місць, залучення інвестицій, активізацію економічного розвитку територій.

У сфері реалізації Регіональних стратегій розвитку було визначено дев'ять проблемних питань, серед яких:

№ 1. Неузгодженість періоду дії окремих Регіональних стратегій і Планів-заходів з їх реалізації періодам дії Державної стратегії та Плану-заходів з її реалізації;

№ 2. Незабезпеченість виконання більшості завдань Регіональних стратегій розвитку відповідними фінансовими ресурсами;

№ 5. Необґрунтоване завищення Плану заходів з реалізації Регіональної стратегії розвитку;

№ 7. Невчасні надходження коштів з Державного бюджету для фінансування проектів (у т. ч. з Державного фонду регіонального розвитку).

В стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки також були

визначені проблеми, які обумовлені відсутністю Закону України «Про державне стратегічне планування». Тобто, відсутність регламентованих меж взаємодії соціального планування з соціальним бюджетуванням.

Найактуальнішими серед них були визначені наступні [6, с. 195]:

– відсутність цілісної системи стратегічного планування, слабкий зв'язок між стратегічним плануванням, бюджетним плануванням і плануванням державних інвестицій;

– відсутність повноцінного впровадження середньострокового бюджетного планування;

– відсутність чіткого розподілу повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;

– недостатня прозорість та підзвітність щодо використання коштів місцевих бюджетів;

– обмежена кадрова спроможність щодо реалізації реформи на центральному та місцевому рівні.

Нажаль, наведені проблемні питання не були враховані ні Міністерством розвитку громад та територій України (Мінрозвитку), ані Урядом України при затвердженні Державної і Регіональних стратегій розвитку на 2021–2027 роки.

Наведені проблемні питання ще більш актуалізували необхідність обґрунтування структурно-функціональної цілісності стратегування людиноцентристського соціально-економічного розвитку як полісистемної категорії.

Стратегічне планування людиноцентристського соціально-економічного розвитку Хмельницької області. Об'єктом дослідження розглядались процеси та процедури формування Регіональної програми людського розвитку Хмельницької області як бази розробки її Програми соціально-економічного розвитку. Предметом дослідження було визначено науково-методичне забезпечення людиноцентристського підходу до планування соціально-економічного розвитку Хмельницької області.

На базі використання Національних методик виміру Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР) 2001 та 2012 років накопичено досвід розробки першої на Україні Регіональної програми людського розвитку адміністративної області (на прикладі Хмельницької) як стрижня соціально-економічного розвитку, який передбачався Регіональними стратегіями розвитку на періоди до 2020, 2027 і 2030 років.

В Україні в 2001 році була розроблена Національна методика виміру Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР), яка передбачала визначення узагальнюючими 92 індикатора 9-ти основних аспектів регіонального людського розвитку на рівні адміністративних областей і республіки загалом:

1) демографічний розвиток регіонів (8 індикаторів);

2) розвиток регіональних ринків праці (9 індикаторів);

3) матеріальний добробут населення регіонів (12 індикаторів);

4) умови проживання населення регіонів (20 індикаторів);

5) освіта населення регіонів (8 індикаторів);

6) стан і охорона здоров'я населення регіонів (10 індикаторів);

7) соціальне середовище регіонів (11 індикаторів);

- 8) екологічна ситуація регіонів (6 індикаторів);
- 9) фінансування людського розвитку у регіонах (8 індикаторів).

Згідно цієї методики, починаючи з даних 1999 року, Державний комітет статистики України почав видавати щорічний статистико-аналітичний бюлетень «Регіональний людський розвиток», в якому були представлені результати рейтингової оцінки адміністративних областей за вказаними аспектами.

На протязі 13-ти років статистичних спостережень рівня і динаміки складових Індексу регіонального людського розвитку в Україні (1999–2012 рр.) перші місця упевнено займали м. Київ і м. Севастополь, Харківська, Полтавська і Київська області. Останні місця рейтингової оцінки ІРЛР посідали Донецька, Луганська і Житомирська адміністративні області.

Але конструктивних державних рішень щодо зміни негативних тенденцій ІРЛР в останніх 3-х областях на позитивну не було прийнято ні на національному, ні на локальному рівнях державного управління. Пропозиції вітчизняної економічної науки ігнорувались, ініціативні наукові нароби не підтримувались. Сталі наукові колективи інститутів економічного профілю були ліквідовані: Економічного науково-дослідного інституту (ЕНДІ) Держплану України, Ради з вивчення продуктивних сил (РВПС) України та Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України, а також Українського університету фінансів і міжнародної торгівлі Міністерства і МОН України. Рекомендації професійних корінних українських вчених-економістів і гуманітаріїв стосовно соціалізації державотворення центральними органами виконавчої та законодавчої влади не враховувались. Перевага надавалась заморським консультантам і експертам та вітчизняним агентам освоєння фінансових грантів технічної допомоги.

Практично в кожному щорічному статистичному бюлетені «Регіональний людський розвиток» наголошувалось, що доцільним стає орієнтація стратегічного планування соціально-економічного розвитку кожного регіону та держави в цілому на Людину, визнання Людей епіцентром цивілізаційного прогресу.

Людський розвиток в Україні ставав не лише ключовою метою, а й найбільш важливим детермінантом і чинником стійкого розвитку регіонів та держави в цілому (людиноцентристський підхід до соціально-економічного розвитку). У зв'язку з цим, органам Центральної і Регіональної влади необхідно було б, з одного боку, «більшу увагу зосереджувати за заохочення Людей до їхнього особистого розвитку, посилення їхньої ролі у суспільстві та розширенню їхніх можливостей щодо вибору свого майбутнього.

З іншого боку, органам державної влади різних рівнів адміністративно-територіального устрою України необхідно постійно дбати, щоб Люди брали на себе відповідальність як за свій вибір, так і за його практичну реалізацію» [7].

У 2012 році в Україні була розроблена нова Національна методика виміру ІРЛР, яка включала 33 індикатори, в тому числі 22 індикатора – стимуляторів розвитку, 11 індикаторів – дестимуляторів розвитку наступних 6-ти блок-аспектів:

- 1) відтворення населення (5 індикаторів, у тому числі 1 дестимулятор);

- 2) соціальне становище (5 індикаторів – дестимуляторів розвитку);

- 3) комфортне життя (6 індикаторів – стимуляторів розвитку);

- 4) добробут (5 індикаторів, у тому числі 1 дестимулятор розвитку);

- 5) гідна праця (6 індикаторів, у тому числі 3 дестимулятори);

- 6) освіта (5 індикаторів – стимуляторів розвитку).

Відповідно до цієї методики статистичні дані ІРЛР областей, починаючи з 2004 року, були приведені в єдину метрологію. Це було здійснено після приєднання України у 2003 році до імплементації та локалізації на рівень республіки та адміністративних областей глобальних 7-ми Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) з 15-ма завданнями і 33-ма індикаторами:

- 1) подолання бідності (3 завдання, 5 індикаторів);

- 2) забезпечення якісної освіти впродовж життя (2 завдання, 6 індикаторів);

- 3) забезпечення гендерної рівності (2 завдання, 4 індикатора);

- 4) зменшення дитячої смертності (1 завдання, 2 індикатора);

- 5) поліпшення здоров'я матерів (1 завдання, 2 індикатора);

- 6) обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу і започаткування тенденцій до скорочення їх масштабів (2 завдання, 6 індикаторів);

- 7) сталий розвиток довкілля (4 завдання, 8 індикаторів).

В аналітичних матеріалах Хмельницької ОДА щодо Стратегії регіонального розвитку на 2011–2020 рр., яка розроблялась на грантових фінансових умовах ГО «Інститут громадянського суспільства» у 2010–2011 рр., наголошувалось, що загальним інтегрованим якісним показником розвитку області стане зростання Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР) і серед групи сусідів-областей та областей Краю, до яких належить Хмельниччина (Подільський край у складі Хмельницької, Вінницької та Тернопільської областей), її рейтинг у 2020 році буде не нижчий 2-го місця (табл. 1).

Але досягти цього рейтингу до 2020 року виявилось дуже складно: Хмельницька область серед 22-х адміністративних областей України (без Луганської і Донецької областей) за індексом ІРЛР у 2014 році займала 18-е місце (Тернопільська область – 8-ме місце; Вінницька область – 17-те місце), а у 2015 році – 19 місце (Тернопільська область – 7-ме місце; Вінницька область – 15-те місце). Натомість, такі сусідні по Західній Україні області як Львівська та Чернівецька за ІРЛР займали серед решти областей у 2014 році відповідно 2-е і 4-е місця, а у 2015 році – 2-е і 3-е місця.

Можна з певністю стверджувати, що у великій мірі це залежало від професіонального рівня та кваліфікації кадрів обласних державних адміністрацій (ОДА) і обласних рад, які забезпечують відповідний рівень планово-аналітичної та фінансово-бюджетної роботи за участю національних і регіональних науково-освітнянських установ, а також представників бізнесу і громадськості. Зосередження таких кадрів доцільно здійснювати у нових центрах адміністративно-територіального поділу України, які виникатимуть природно. Ще у 1992 році Хмельницька обласна рада

**Стратегічні індикатори розвитку областей Подільського краю
(Хмельницької, Вінницької, Тернопільської) на період до 2020 року**

№ з/п	Показник	Україна				Хмельницька область				Вінницька область				Тернопільська область			
		2012	2013	2016	2020	2012	2013	2016	2020	2012	2013	2016	2020	2012	2013	2016	2020
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу (грн)	32002	в/д	43395	57238	19920	в/д	27339	37033	20253	в/д	28120	38349	16644	в/д	23390	32053
2	Наявний дохід у розрахунку на одну особу (грн)	в/д	25206	28129	39381	в/д	21591	24278	31597	в/д	21735	25390	33371	в/д	18561	20963	27172
3	Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу (дол. США)	в/д	1284	1350	1750	в/д	173	189	350	в/д	173	195	263	в/д	64	71	95
4	Експорт товарів у розрахунку на одну особу (дол. США)	в/д	1392	1711	2173	в/д	374	411	448	в/д	419	445	591	в/д	340	349	372
5	Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. наявного населення (одиниць)	76	в/д	85	93	47	в/д	57	69	50	в/д	54	63	42	в/д	59	70
6	Кількість середніх підприємств у розрахунку на 10 тис. наявного населення (одиниць)	4	в/д	5	8	3	в/д	4	6	4	в/д	5	8	3	в/д	4	5
7	Обсяг реалізованої інноваційної продукції (відсотків загального обсягу реалізованої промислової продукції)	3,3	в/д	5,4	7	2,3	в/д	3	4,1	1,6	в/д	3,3	4,4	7,4	в/д	10,7	14,1
8	Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям державного та місцевого значення вищої категорії (I та II категорії) (кілометрів доріг на 1 тис. кв. кілометрів території)	26,2	в/д	27,5	29	23,3	в/д	24,4	25,8	17,8	в/д	21,2	22,4	35	в/д	45,3	46,7
9	Середньомісячна заробітна плата (номінальна) (гривень)	в/д	3265	4121	5514	в/д	2641	3529	4578	в/д	2651	3541	4634	в/д	2359	3426	4411
10	Загальний коефіцієнт вибуття сільського населення (на 1 тис. наявного сільського населення) (проміле)	в/д	13,6	12,5	9	в/д	16,6	15,6	13,5	в/д	15,9	15,3	12,1	в/д	10,3	10	9,3
11	Забезпеченість населення лікарями всіх спеціальностей (на 10 тис. наявного населення на кінець року) (лікарів)	47,9	в/д	51,2	53,4	41,9	в/д	43,2	45,6	51,6	в/д	53,6	54,8	41,9	в/д	43,2	45,6
12	Рівень обладнання загальної площі житлового фонду водопроводом у міській місцевості (відсотків)	78,5	в/д	79,4	81,5	72,8	в/д	71,5	72,9	81,5	в/д	82,6	83,9	72,8	в/д	71,5	72,9
13	Рівень обладнання загальної площі житлового фонду водопроводом у сільській місцевості (відсотків)	30,3	в/д	30,4	31,7	10,8	в/д	11,5	12,9	32,2	в/д	31,7	32,9	10,8	в/д	11,5	12,9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
14	Рівень смертності на 1 тис. населення (проміле)	в/д	14,6	14,2	13,4	в/д	15,7	15,1	14,3	в/д	13,7	13,5	12,9	в/д	15,7	15,1	14,3
15	Демографічне навантаження на 1 тис. осіб постійного населення віком 16-59 років (міська місцевість) (проміле)	546	в/д	515,7	503,4	508	в/д	479,7	468,9	506	в/д	480	469,5	508	в/д	479,7	468,9
16	Демографічне навантаження на 1 тис. осіб постійного населення віком 16-59 років (сільська місцевість) (проміле)	679	в/д	626,7	586,7	796	в/д	733,3	678,8	682	в/д	627,3	577,3	796	в/д	733,3	678,8
17	Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами (міська місцевість) (відсотків)	69	в/д	71	74	76	в/д	77	80	73	в/д	75	83	76	в/д	77	80
18	Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами (сільська місцевість) (відсотків)	38	в/д	43	49	48	в/д	51	53	33	в/д	38	42	48	в/д	51	53
19	Питома вага утилізованих відходів (відсотків загальної кількості утворених відходів)	31,8	в/д	43,3	50,8	35,8	в/д	20,7	33,2	20,3	в/д	17,9	26,1	35,8	в/д	20,7	33,2
20	Рівень безробіття за методологією Міжнародної організації праці (відсотків)	в/д	7,2	7,1	6,8	41,9	в/д	43,2	45,6	в/д	8,4	8,2	7,8	в/д	9,4	9,2	8,8
21	Площа земель природно-заповідного фонду (тис. га)	3655,5	в/д	6733	9095,1	146,8	в/д	312,2	425,7	54,4	в/д	145,7	211,9	122,6	в/д	197,7	262,7
22	Питома вага площі природно-заповідного фонду до площі адміністративно-територіальної одиниці, %	6,1	в/д	11	15	6,7	в/д	14,3	19,5	2,1	в/д	5,5	8	8,9	в/д	14,3	19

створила Хмельницький університет управління та права.

У 2005–2006 рр. Луганська і Донецька області на Сході України та Львівська область на Заході країни першими серед решти адміністративних областей підготували Аналітичні доповіді «Локалізація Цілей Розвитку Тисячоліття в області» (так звані пілотні проекти "Луганщина-ЦРТ", "Донецщина-ЦРТ" та "Львівщина-ЦРТ"). У 2010–2012 рр. локалізація Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) була здійснена також в АР Крим та у Чернівецькій області.

В Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області до 2020 року, яка була затверджена рішенням Обласної ради 18 травня 2011 року, за результатами SWOT-аналізу було виявлено таку слабку сторону Хмельницької області, як «переважна незалученість місцевих наукових кадрів та дослідницької бази до економічного розвитку області, відірваність науки від виробництва» [8, с. 129].

У цій Стратегії, яка розроблялась у 2010–2011 рр., нажал, немає жодної згадки про ЦРТ, не кажучи вже щодо передбачення їх узгодженості зі стратегічними і операційними цілями розвитку області.

Головною причиною цього можна вважати відсутність залучення компетентних вітчизняних консультантів і експертів щодо творчого вирішення і вико-

ристання людиноцентричного підходу до стратегічного планування соціально-економічного розвитку Хмельницької області.

Початковим етапом освоєння стратегічного планування в Хмельницькій ОДА стало прийняття обласної Радою у 2005 році Стратегії економічного і соціального розвитку Хмельницької області на 2004–2015 роки. Наступним етапом стала розробка створених Облдержадміністрацією Керівним комітетом і Робочою групою Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року за фінансовою допомогою та технічного сприяння з боку проекту ЄС "Підтримка сталого регіонального розвитку" (з листопада 2010 по липень 2011 р.).

Поштовхом для вдосконалення стратегічного планування розвитку Хмельниччини стало затвердження 1 червня 2016 р. діючим на той час головою ОДА Олександром Олександровичем Корнійчуком під його особистим керівництвом Робочої групи облдержадміністрації з впровадження системи Прогнозування-Програмування-Бюджетування (ППБ) в діяльності Хмельницької ОДА (у складі 33-х осіб, в тому числі автора статті).

У першу чергу до складу Робочої групи керівництво ОДА рекомендувало ініціатора побудови режиму сталого/зрівноваженого інноваційно-гуманітар-

ного, а не ресурсно-індустріального розвитку сільських громад в Україні Наталію Володимирівну Гнатюк з с. Гриців Шепетівського району. З одного боку, її діяльність була альтернативою створення ОТГ, а з іншого боку – одним із принципово нових напрямків побудови Стратегій їх розвитку.

Серед членів Робочої групи: заступники голови ОДА, керівники профільних департаментів, вчені-фахівці з проблем Програмування-Планування-Бюджетування (ППБ) Інституту фізичної економіки ім. С. А. Подолинського і Бердянського університету менеджменту і бізнесу (ТОВ «БУМіБ»).

До повноважень Робочої групи, як і на минулих етапах становлення стратегічного планування в ОДА, були віднесені аналіз поточної ситуації та з'ясування методичного забезпечення розробки планів соціально-економічного розвитку Хмельницької області у 2010-2016 рр., а також висунення та обговорення пропозицій на перспективу, напрацювання прогностичних матеріалів, вироблення бачення, стратегічних і операційних цілей, завдань та заходів стратегічного розвитку Хмельниччини.

Робочій групі були поставлені завдання на протязі 3-4-х місяців проаналізувати стан справ зі стратегічним плануванням в Хмельницькій ОДА і обґрунтувати творчий прорив в підготовці відповідного науково-методичного, аналітико-прикладного та інформаційно-статистичного забезпечення для впровадження системи ППБ, яка побудована з використанням полісистемності функцій державного управління.

По-перше, щодо уточнення діючої Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року та підготовки проекту Плану заходів на 2018–2020 роки щодо її реалізації (в контексті оцінки стану досягнення Цілей Розвитку Тисячоліття, локалізованих на рівень області).

По-друге, щодо розробки Регіональної стратегії розвитку області на період до 2030 року та Планів заходів за етапами її реалізації на 2021-2023 рр., 2024-2027 рр., 2028-2030 рр. (в контексті реалізації національних завдань Цілей Сталого Розвитку на період до 2030 року, локалізованих на рівень області).

При цьому, критеріями визначення стратегічних і операційних цілей регіонального розвитку та планових заходів по їх досягненню повинні були стати:

- узгодженість Цілей регіонального розвитку Хмельницької області з Цілями Сталого Розвитку України на період до 2030 року як еволюційного продовження реалізації Цілей Розвитку Тисячоліття на період до 2015 року;

- зростання Індексу регіонального людського розвитку як виміру покращення рівня та якості життя населення Хмельницької області;

- порівняльний аналіз рейтингових оцінок ІРЛР Хмельницької області з Львівською та Чернівецькою областями, які займали перші місця в Україні, а також з Тернопільською та Вінницькою областями як сусідами в Подільському краї;

- апробація науково-методичних розробок Робочої групи при уточненні Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року та при розробці Плану заходів на 2018-2020 роки з її реалізації;

- уточнення структури, функцій і повноважень Хмельницької ОДА в умовах реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територі-

альної організації влади, які усувають дублювання з функціями та повноваженнями органів місцевого самоврядування, а здійснення тільки адміністративного контролю за їх діяльністю.

Робоча група вперше в Україні розробила Регіональну програму людського розвитку Хмельницької області на період до 2020 року (у формі науково-аналітичної доповіді), підпрограмами якої були визначені 6 блок-аспектами Національної методики його виміру 2012 року:

- 1) відтворення населення (5 індикаторів, у тому числі 1 дестимулятор);

- 2) соціальне становище (5 індикаторів — дестимуляторів розвитку);

- 3) комфортне життя (6 індикаторів — стимуляторів розвитку);

- 4) добробут (5 індикаторів, у тому числі 1 дестимулятор розвитку);

- 5) гідна праця (6 індикаторів, у тому числі 3 дестимулятори);

- 6) освіта (5 індикаторів — стимуляторів розвитку).

По кожній Цілі було визначено стан її досягнення в області, проблеми і рекомендації по досягненню.

У Регіональній програмі людського розвитку Хмельницької області на період до 2020 року були представлені результати порівняльної та прогностичної оцінки регіонального людського розвитку: Хмельницької, Чернівецької, Чернігівської, Львівської, Вінницької і Тернопільської областей.

Результати прогностичних розрахунків ІРЛР Хмельниччини на період до 2020 року з використанням Національної методики його виміру 2012 року, які були здійснені д.е.н., професором Романом Омеляновичем Кулиничем (завідувачем кафедри статистики Хмельницького університету управління і права ім. Леоніда Юзькова) дозволили визначити стратегічні цілі і стратегічні пріоритети розвитку області, виходячи з оцінок тенденцій 33-х показників-індикаторів 6-ти блок-аспектів ІРЛР (табл. 2).

Прогностичні розрахунки ІРЛР Хмельницької області на 2016-2020 рр. засвідчили на необхідність приділення першочергової уваги прогностичній негативній динаміці наступних семи показників-індикаторів з тринадцяти трьох [9; 10]:

- 1) коефіцієнта злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення);

- 2) забезпеченості житлом у містах (загальна площа у розрахунку на 1 особу), м²;

- 3) інтегрального показника стану навколишнього середовища;

- 4) питомої ваги домогосподарств, які робили заощадження, або купували нерухомість (ОУЖД), %;

- 5) рівня зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 18–65 років), %;

- 6) частки працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, %;

- 7) рівня охоплення соціальним страхуванням (частка застрахованих осіб у зайнятому населенні), %.

Обґрунтування соціально необхідного рівня наведених показників-індикаторів кожного прогностичного року ставало наступним етапом формування Програми соціально-економічного розвитку Хмельницької області щодо виявлення їх тенденцій і визначення їх прогностичної динаміки вже як стратегічних індикаторів. На відміну від визначення стратегічних пріоритетів со-

**Прогнозні розрахунки Індексу регіонального людського розвитку
в Хмельницькій області на 2016-2020 роки**

Блоки	Показники	Роки				
		2016	2017	2018	2019	2020
Відтво-рення насе-лення	Сумарний коефіцієнт народжуваності	1,665	1,688	1,712	1,735	1,758
	Дитяча смертність (смертність дітей у віці до 5 років), ‰	9,360	9,170	8,990	8,810	8,640
	Середня очікувана тривалість життя при народженні, років	71,960	72,150	72,350	72,540	72,730
	Ймовірність чоловіків дожити від 20 до 65 років	0,620	0,630	0,640	0,650	0,650
	Ймовірність жінок дожити від 20 до 65 років	0,875	0,881	0,886	0,892	0,897
Соціальне середовище	Коефіцієнт злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення)	992,430	1012,880	1033,750	1055,050	1076,780
	Кількість хворих з вперше встановленим діагнозом активного туберкульозу (на 100 тис. населення)	55,840	55,770	55,710	55,650	55,580
	Кількість хворих з вперше встановленим діагнозом алкоголізму і алкогольних психозів, розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотиків та інших психоактивних речовин (на 100 тис. населення)	127,740	128,690	129,640	130,600	131,570
	Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (на 100 тис. дітей 0-17 років)	868,460	868,910	869,370	869,830	870,280
	Коефіцієнт підліткової народжуваності (15-17 років)	14,320	14,440	14,570	14,700	14,830
	Кількість померлих від навмисного самоушкодження (на 100 тис. населення)	18,750	18,780	18,800	18,830	18,860
Комфортне життя	Забезпеченість житлом у містах (загальна площа у розрахунку на 1 особу), кв. м	16,500	16,350	16,190	16,040	15,890
	Питома вага квартир (одноквартирних будинків), обладнаних централізованою каналізацією та водовідведенням у сільській місцевості, %	13,395	14,390	15,385	16,380	17,375
	Питома вага квартир (одноквартирних будинків), обладнаних централізованим газопостачанням або підлоговою електроплитою у сільській місцевості, %	89,390	89,480	89,570	89,670	89,760
	Інтегральний показник стану навколишнього середовища	0,548	0,547	0,547	0,546	0,545
	Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів (на 10 тис. населення)	204,633	206,465	208,298	210,130	211,963
	Обсяг реалізованих населенню послуг (у розрахунку на 1 особу), грн	875,628	944,256	1012,884	1081,512	1150,141
Добробут	Рівень бідності за відносним критерієм, % (питома вага населення, еквівалентні сукупні витрати якого не перевищують 75% медіанного рівня)	29,445	29,378	29,319	29,268	29,222
	Питома вага домогосподарств які робили заощадження, або купували нерухомість (ОУЖД),%	18,692	18,681	18,671	18,660	18,649
	Кількість мінімальних продуктових кошиків, що можна придбати на середньодушовий доход в регіоні	3,483	3,611	3,738	3,866	3,993
	Валовий регіональний продукт на душу населення, грн	28758,470	33535,383	39105,762	45601,407	53176,008
	Наявність базового набору товарів тривалого користування, (питома вага домогосподарств, у яких були наявні всі товари базового набору: телевізор, холодильник, пральна машина)	80,410	82,125	83,840	85,555	87,269
Гідна праця	Рівень зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 18-65 років),%	59,643	59,384	59,127	58,870	58,615
	Рівень безробіття (частка безробітних серед населення 18-65 років),%	9,197	9,057	8,920	8,784	8,651
	Частка працівників, які отримують зарплату менше 1,5 прожиткових мінімумів, %	18,170	16,815	15,561	14,400	13,327
	Частка працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, %	22,482	22,871	23,267	23,669	24,079
	Співвідношення середньої заробітної плати до мінімальної	2,498	2,551	2,605	2,660	2,716
	Рівень охоплення соціальним страхуванням (частка застрахованих осіб у зайнятому населенні), %	42,378	40,252	38,233	36,315	34,494
Освіта	Чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей 3-5 років, %	94,016	95,094	96,184	97,286	98,401
	Охоплення загальною середньою освітою дітей шкільного віку (6-18 років), %	99,109	99,118	99,127	99,136	99,145
	Частка осіб із вищою освітою серед населення 25 років і старше, %	36,093	36,593	37,100	37,614	38,135
	Середня тривалість навчання осіб віком 25 років і старше, років	11,706	11,812	11,920	12,028	12,137
	Середній бал за результатами Зовнішнього незалежного оцінювання (по всіх предметах)	148,685	148,337	147,989	147,642	147,294
Індекс регіонального людського розвитку в Хмельницькій області		3,750	3,781	3,811	3,842	3,873

ціально-економічного розвитку Хмельниччини на підставі SWOT-аналізу у 2010-2011 рр., вироблення стратегічних і оперативних цілей, завдань та заходів, наведені сім стратегічних індикаторів стали розглядатись вже як стратегічні пріоритети для уточнення Ре-

гіональної стратегії людського розвитку Хмельниччини на період до 2020 року та нових Програм соціально-економічного розвитку області на періоди до 2027 та 2030 рр.

Апробація людиноцентриського підходу до стратегічного планування соціально-економічного розвитку Хмельницької області базувалась на концептуальному положенні про те, що його організаційно-економічна сутність була визначена як планово-прогнозна діяльність регіональних і місцевих органів влади щодо змін негативних тенденцій показників-індикаторів Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР) на позитивні шляхом обґрунтування нових стратегічних пріоритетів і практичного впровадження відповідних заходів по їх досягненню.

На підставі прогнозних розрахунків ІРЛР Хмельниччини на 2016–2020 рр. були збережені 4 діючі (в уточненій редакції) і рекомендовані дві нові стратегічні цілі для області до 2020 року.

Перша нова стратегічна ціль – «Підвищення рівня та якості життя населення області», операційними цілями якої були визначені 7 національних завдань Цілей Розвитку Тисячоліття:

1. «Подолання бідності»;
2. «Забезпечення якісної освіти впродовж життя»;
3. «Забезпечення гендерної рівності»;
4. «Зменшення дитячої смертності»;
5. «Поліпшення здоров'я матерів»;
6. «Обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІД та туберкульозу і започаткування тенденції до скорочення їх масштабів»;
7. «Сталій розвиток довкілля».

Була складена Матриця національних та локальних цільових індикаторів ЦРТ на період до 2015 року для Хмельницької і Чернівецької областей порівняно з даними по Україні в цілому. Отримані відхилення були використані для уточнення Регіональної стратегії соціально-економічного розвитку Хмельницької області на період 2011–2020рр., Програми соціально-економічного розвитку області на період до 2020 року та для розробки Плану заходів з їх реалізації на 2018–2020 роки.

Друга нова стратегічна ціль – «Удосконалення системи стратегічного планування регіонального розвитку на рівні області» з операційними цілями:

1. Впровадження механізму державного регулювання регіонального людського розвитку.
2. Інституційне забезпечення регіонального розвитку на рівні області (на виконання п. 17 постанови Кабінету Міністрів України від 07 жовтня 2015 р. № 821 [11; 12]).
3. Створення Центру сталого розвитку як наукового підрозділу Хмельницького університету управління та права (на прикладі Центру сталого розвитку Ужгородського національного університету).
4. Проведення Регіональних консультацій в адміністративних районах області щодо адаптації і локалізації 17 Цілей Сталого Розвитку до національних завдань і підготовка відповідної науково аналітичної доповіді.

5. Оцінка результативності та ефективності реалізації 58-ми Цільових програм, що знаходяться на контролі Облради, та визначення пріоритетних регіональних комплексних програм, до яких необхідно внести зміни щодо імплементації завдань та індикаторів досягнення області Цілей Розвитку Тисячоліття на період до 2020 року.

6. Розробка Програми сталого (еколого-соціально-економічного) розвитку Хмельницької області на період до 2020 року, виходячи з завдань та індикаторів

покращення Індексу регіонального людського розвитку.

7. Розробка Стратегії сталого (еколого-соціально-економічного) розвитку Хмельницької області на періоди до 2027 року та до 2030 року і Плану заходів з їх реалізації на 2021–2023 рр., 2024–2027 рр., 2028–2030 рр..

Збережені 4 стратегічні цілі в Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року були представлені в наступній редакції:

Стратегічна ціль 3 – Підвищення рівня конкурентоспроможності області (нова редакція стратегічної цілі № 1 Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року, яка була розроблена в 2010–2011 роках) зі збереженням минулої редакції операційних цілей.

Стратегічна ціль 4 – Забезпечення росту регіонального потенціалу (вирішення наскрізних проблем) з уточненням минулої редакції операційних цілей, виходячи зі стану їх досягнення у 2011–2016 роках згідно з Планами заходів з їх реалізації на 2011–2014 роки та на 2015–2017 роки.

Стратегічна ціль 5 – Розвиток сільських територій та територій навколо міст регіону (збереження минулої редакції цілі 3 Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року) з уточненням редакції операційних цілей відповідно до складових цілі № 1 Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року.

Стратегічна ціль 6 – Реалізація туристичного потенціалу регіону (збереження редакції цілі 2 Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року) з уточненням редакції операційних цілей, виходячи зі стану їх досягнення у 2011–2016 роках згідно Планів заходів з їх реалізації на 2011–2014 роки та на 2015–2017 роки.

Нові перші дві стратегічні цілі уточненої Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року – це передмова обґрунтування стратегічних і операційних цілей регіону на періоди до 2027 та до 2030 років. Втіленням їх в життя планувалось суттєво відрізнити діяльність Хмельницької ОДА та Хмельницької Облради від діяльності місцевих державних адміністрацій і місцевих рад інших областей. Це стало б запорукою зростання серед населення Хмельниччини, насамперед, перед молоддю та громадськими організаціями, авторитету керівників об'єднаних територіальних громад, районів та області як соціальних лідерів Подільського краю.

У зв'язку з цим доречним виявилось порівняння уточнених стратегічних цілей розвитку Хмельницької області на період до 2020 року з уточненими стратегічними індикаторами і стратегічними цілями розвитку Львівської та Чернівецької областей на період до 2020 року, які за ІРЛР в останні роки займали перші місця в рейтинговій оцінці усіх областей України.

Проект Плану заходів на 2018–2020 рр. з реалізації уточненої Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року включав 6 Програм, які за назвами співпадали з назвами 6-ти стратегічних цілей розвитку.

Робочою групою Хмельницької ОДА з впровадження системи ППБ в діяльність облдержадміністрації була рекомендована типова структура цих Програм: «Напрями Програми»; «Проектні ідеї»; «Масштаби впливу ідеї»; «Терміни виконання»; «Засоби реа-

лізації»; «Орієнтовний фінплан»; «Умови і ризики»; «Основні ризики здійснення»; «Очікувані результати»; «Показники-індикатори моніторингу» [10, с. 11].

Регіональна програма людиноцентричного соціально-економічного розвитку Хмельницької області на 2016–2020 рр. крім локальних завдань досягнення 7 ЦРТ на національному рівні включала додатково підпрограми «Охорона здоров'я», «Культура і мистецтво», «Фізична культура і спорт». Паспорт цих підпрограм структурно включав 9 розділів [13]:

1. Місія підпрограми в досягненні Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) та Цілей Сталого Розвитку (ЦСР) на період до 2020 року. Призначення підпрограми у структурі Регіональної програми людиноцентричного соціально-економічного розвитку Хмельницької області на 2016–2020 рр.

2. Система показників оцінки, прогнозування і планування людського розвитку в області.

3. Стратегічні індикатори Регіонального людського розвитку в області майбутніх років.

4. Соціальні нормативи України, стандарти та еталони країн-членів ЄС.

5. Матеріально-технічна база людського розвитку в області.

5.1. Діюча МТ база: перелік об'єктів, місце розташування, стан фізичного та морального зносу, укомплектованість фахівцями, наявність фінансування.

5.2. Потреба в модернізації діючих об'єктів та створення нових:

- наявність та необхідність розробки проекту;
- поточний та капітальний ремонт;
- реконструкція зі збереженням або з розширенням потенціалу;
- нове створення або нове будівництво;
- оснащення обладнанням, засобами зв'язку, комп'ютерною технікою, Інтернет;
- реставрація пам'яток культури, історії та архітектури;
- підготовка і перепідготовка кадрів.

6. Доцільні джерела та прогнозні обсяги фінансування:

- місцевий бюджет;
- державний бюджет;
- спільне фінансування з державного та місцевого бюджетів;
- державно-приватне партнерство;
- секторальна бюджетна допомога ЄС;
- міжнародна технічна допомога на місцевий розвиток;
- прямі іноземні інвестиції;
- кредити і гранти;
- благодійні фонди та спонсорська допомога;
- соціальні облигації.

7. Перелік обласних цільових, комплексних, інвестиційних програм і проектів, до яких необхідно внести зміни щодо імплементації місцевих завдань та індикаторів досягнення ЦРТ та ЦСР: назва програми, термін дії, документ затвердження, завдання та індикатори.

8. Заходи щодо зменшення негативного впливу подій і обставин та збільшення позитивного впливу місцевої адміністрації на людський розвиток.

9. Відповідальні виконавці по роках.

Діяльність робочої групи забезпечила своєчасне виконання Хмельницькою ОДА наступних постанов Уряду:

– від 7 жовтня 2015 р. № 821 «Деякі питання реалізації у 2015–2017 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» (п. 13 – Розроблення та подання на розгляд Уряду проектів актів Кабінету Міністрів України щодо порядку та методики обрахування Індексу конкурентоспроможності регіону та Індексу регіонального людського розвитку та розрахунку їх прогнозних значень на період до 2020 року. – Джерела фінансування: бюджетні призначення Головних розпорядників коштів, установлені у Законі про Державний бюджет, міжнародна технічна допомога. Відповідальні за виконання – Мінрегіон, інші ЦОВВ, обласні держадміністрації. Строк виконання – до 1 жовтня 2016 р.) [11];

– від 11 листопада 2015 р. № 932 «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів» (п. 11 – Розроблення проекту Плану заходів на наступний етап періоду дії регіональної стратегії починається не пізніше, ніж за 15 місяців до завершення першого етапу, який для Хмельницької області визначений 2017 роком. Тобто, розроблення проекту Плану заходів на 2018–2020 роки з реалізації Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області на період до 2020 року повинен був розпочатися з 1 жовтня 2016 року) [12].

Таким чином, вирішення проблеми вдосконалення системи стратегічного планування Хмельниччини обґрунтовано Робочою групою з впровадження системи ППБ в діяльності Хмельницької облдержадміністрації наступними шляхами:

– були розраховані прогнозні значення за 6-ти блоками та 33-м показником Індексу регіонального людського розвитку Хмельницької області по роках на період 2016–2020 роки, виходячи з національних завдань досягнення Цілей Розвитку Тисячоліття, локалізованих на рівень області (що забезпечило виконання п. 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2015 р. № 821 [11]);

– був розроблений базовий варіант проекту Регіональної програми людського розвитку Хмельницької області на 2016–2020 роки, який на початку жовтня 2016 року був представлений голові ОДА та його заступникам і штатним радникам для ознайомлення (що забезпечило виконання п. 11 Постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 932 [12]);

– була розроблена система узгодженості завдань та індикаторів Цілей Розвитку Тисячоліття з показниками блок-аспектів регіонального людського розвитку.

Тобто, у Голови Хмельницької ОДА О. О. Корнійчука були наявні підстави і він виступив з ініціативою перед Адміністрацією Президента України, Кабінетом Міністрів України і Міністерством регіонального розвитку України прийняття відповідних розпоряджень, постанов і наказів щодо впровадження у Хмельницькій області пілотного проекту з проведення експерименту «Державне регулювання регіонального людського розвитку на рівні адміністративної області» (по аналогії з проведеним в період з 1 квітня 2001 року по 01 квітня 2005 року державно-правового експерименту розвитку місцевого самоврядування в місті Ірпін, селищах Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське Київської області).

Детальний розгляд і обговорення базового варіанту проекту Регіональної програми людського розвитку Хмельниччини на період до 2020 року було намічено здійснити на семінарах в листопаді та грудні 2016 року. Але семінари не відбулися в зв'язку з недостатнім усвідомленням актуальності запровадження системи ППБ людського розвитку в Хмельницькій області, насамперед, штатними радниками голови ОДА, які виявилися не достатньо професійно підготовленими і не бажали втрачати свою "цінність".

Фахівці Хмельницької ОДА соціально-економічного профілю занадто були перевантажені офісною біганиною і не мали службового часу щодо усвідомлення життєвої необхідності виміру, прогнозування, планування та бюджетування людського розвитку в області. Оперативно підвищити їх усвідомленість не вдалося.

Крім того, поточні справи керівництва Хмельницької ОДА та Хмельницької Облради, насамперед, з розробкою та розглядом проектів Плану соціально-економічного розвитку Хмельницької області на 2017 рік та Місцевих бюджетів на 2017 рік (в діючій методології, яка не була орієнтована на людський розвиток), розв'язання проблем з освоєнням ОТГ області бюджетних коштів, а також підготовка Хмельницької області до роботи у зимових умовах відсторонили проведення навчань і виконання намічених заходів вдосконалення стратегічного планування вже на 2017 рік.

У зв'язку з цим не випадковими стали висновки в проекті "Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рр." щодо проблемного питання реалізації Регіональних стратегій розвитку адміністративних областей на період до 2020 року, як "недостатній рівень кваліфікації розробників проектів розвитку та неспроможність переможців тендерів забезпечити реалізацію проектів на якісному рівні" [14, с. 44].

В проекті Стратегії на період до 2027 року відмічена також неспроможність авторів проектних ідей (як фізичних осіб, так і органів місцевого самоврядування) розробляти проекти за встановленими формами (насамперед, обґрунтовувати фінансові витрати).

Робоча група з впровадження системи ППБ в діяльність Хмельницької ОДА рекомендувала Департаменту освіти ввести практику затвердження тем курсових робіт і магістерських дипломів Зкладами вищої освіти (ЗВО) області, виходячи із завдань підвищення планово-аналітичної і прогнозно-фінансової роботи службовців районних і обласних державних адміністрацій та депутатів районних і обласної ради з проблем людського розвитку в області.

ГО «Інститут громадянського суспільства», який на грантових фінансових умовах монополярно виконував величезну роботу щодо агітаційної, просвітницької та законотворчої діяльності з реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, за ознаками «наявність та узгодженість спільних інтересів суміжних рівнів управління» та «щільність розміщення створених ОТГ на території району» визначив 7 типів адміністративних районів, в яких утворені ОТГ з варіантами між бюджетних відносин щодо освоєння ними субвенцій на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист населення [15].

Експериментальне відпрацювання цих варіантів в процесі реалізації пілотного проекту в Хмельницькій

області дозволило б визначити ті бюджетні повноваження усіх обласних державних адміністрацій нашої держави, які необхідно було б переглянути та уточнити з врахуванням положень попередньо прийнятих та діючих на той час Законів України: «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР, «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. № 586-XIV, «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. № 2017 III.

Основною метою проведення експерименту, який ініціювали фахівці Інституту фізичної економіки ім. С. А. Подолинського і Бердянського університету менеджменту і бізнесу, стало б відпрацювання та остаточне визначення повноважень ОДА (функцій, прав, бюджетних повноважень, відповідальності, компетенції) в умовах реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади і відповідних законів України щодо децентралізації влади в сфері забезпечення сталого (еколого-соціально-економічного) розвитку регіону.

Правову основу пілотного проекту спроможний був забезпечити Хмельницький університет управління та права, який мав у своєму складі відповідний факультет та спеціалізовану лабораторію, а також науковий підрозділ — Центр сталого розвитку.

Економічну основу проведення експерименту спроможні були забезпечити Інститут фізичної економіки ім. С. А. Подолинського і Бердянський університет менеджменту і бізнесу, представники професорсько-викладацького складу якого були членами Робочої групи Хмельницької ОДА з впровадження системи ППБ в діяльності облдержадміністрації.

У ході експерименту передбачалась плідна співпраця з Мінздравом України та Міністерством освіти і науки України, як Головними розпорядниками бюджетних коштів при визначенні обсягів освітньої та медичної субвенції.

Встановлення бюджетного фінансового нормативу слід було б здійснювати від визначеної законодавством потреби, а не від обсягу фінансових ресурсів, які Мінфін України разом з вказаними Головними розпорядниками бюджетних коштів вважали за можливе виділення на забезпечення цих потреб.

Обласні державні адміністрації повинні були б здійснювати контроль за досягненням відповідності розміру фінансового нормативу бюджетної забезпеченості реальної вартості суспільної послуги з врахуванням місцевих особливостей. У разі виявлених відхилень — мати право отримувати додаткові трансферти до медичної і освітньої субвенцій з Державного бюджету України.

У передмові Науково-практичного коментаря до Бюджетного кодексу України у заключному розділі V «Контроль за дотриманням бюджетного законодавства та відповідальності за порушення бюджетного законодавства» рекомендувалось розробити «Основні положення щодо впровадження відповідальності органів державної та місцевої влади та органів місцевого самоврядування за недофінансування за нормативами бюджетної забезпеченості Національної програми людського розвитку та Регіональних програм людського розвитку» [16].

Виникла потреба розробки нових Регіональних стратегій розвитку адміністративних областей України на період до 2027 та до 2030 років та Планів заходів з

їх реалізації на 2021–2023, 2024–2027 і на 2028–2030 роки. Така ж ситуація виникла зі строками розробки нової Державної стратегії регіонального розвитку України: її необхідно було розробити на період до 2027 року, а враховуючи принцип наступності (історичної спадкоємності) та строки реалізації Цілей Сталого Розвитку — і на період до 2030 року.

При цьому, аналогічно діючим вимогам розробки Стратегії регіонального розвитку згідно Порядку, що розглядається, формування нової Державної стратегії регіонального розвитку України повинно було б здійснюватись з урахуванням Регіональних стратегій адміністративних областей, які повинні включати Стратегії розвитку Об'єднаних територіальних громад (ОТГ) [12, п. 8].

В зв'язку з цим, доцільно було б як при розробці Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2030 року, так і при підготовці Стратегії регіонального розвитку областей на період до 2030 року, врахувати національні завдання 17-ти Цілей Сталого Розвитку (ЦСР) як нових орієнтирів загального бачення майбутнього світовою спільнотою на період до 2030 року, що містили 86-ть завдань з 172-ма індикаторами і продовжували досягнення уточнених 7-ми Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ), що діяли до 2015 року [17].

Прийняття ЦСР на наступні 15 років відбулось 25 вересня 2015 року на Саміті ООН з Порядку денного в галузі розвитку на період після 2015 року, який відбувся в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН.

На той час позачергово обраний 5-й Президент України Петро Порошенко, виступаючи на цьому Саміті ООН, зазначав, що «Заради досягнення Цілей Сталого Розвитку на національному рівні Україна здійснюватиме нові програми і проекти, які на практиці забезпечать макроекономічну стабільність, екологічний баланс та соціальну згуртованість. ЦСР служимуть в якості загальної основи для подальших перетворень в Україні» [18].

ЦСР офіційно вступили в силу з 1 січня 2016 року і Уряд України разом з бізнес-колами та громадським сектором мали визначити національні завдання та створити умови для повноцінного досягнення наступних 17-ти цілей [17]:

Ціль 1. Подолання бідності (3 завдань, 5 індикаторів);

Ціль 2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства (4 завдань, 9 індикаторів);

Ціль 3. Міцне здоров'я і благополуччя (9 завдань, 16 індикаторів);

Ціль 4. Якісна освіта (7 завдань, 11 індикаторів);

Ціль 5. Гендерна рівність (6 завдань, 12 індикаторів);

Ціль 6. Чиста вода та належні санітарні умови (5 завдань, 13 індикаторів);

Ціль 7. Доступна і чиста енергія (4 завдання, 7 індикаторів);

Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання (6 завдань, 16 індикаторів);

Ціль 9. Промисловість, інновації та інфраструктура (7 завдань, 15 індикаторів);

Ціль 10. Скорочення нерівності (5 завдань, 8 індикаторів);

Ціль 11. Сталий розвиток міст і громад (6 завдань, 12 індикаторів);

Ціль 12. Відповідальне споживання і виробництво (4 завдання, 7 індикаторів);

Ціль 13. Пом'якшення наслідків зміни клімату (1 завдання, 1 індикатор);

Ціль 14. Збереження морських ресурсів (3 завдання, 5 індикаторів);

Ціль 15. Захист та відновлення екосистем суші (4 завдання, 13 індикаторів);

Ціль 16. Мир, справедливість та сильні інститути (9 завдань, 18 індикаторів);

Ціль 17. Партнерство заради сталого розвитку (3 завдання, 4 індикатори).

Слід особливо наголосити, що світовий досвід засвідчує, суспільний прогноз значною мірою залежить від підтримання балансу між цілями економічного зростання, конкурентоспроможності бізнесу, забезпечення екологічної безпеки та зменшення соціальної нерівності. Для досягнення довгострокових цілей необхідно послідовно виконувати визначені коротко- та середньострокові завдання, передумовами виконання яких є якісне управління, подолання корупції та соціальна підтримка.

Напрацьоване в Україні науково-методичне, інформаційно-статистичне, аналітично-прикладне та інституціональне забезпечення ЦРТ мали стати основою у розробці нового довгострокового стратегічного документу нашої держави — Національного плану дій, який би адаптував ЦСР до 2030 року до тактичних національних завдань і цільових показників-індикаторів.

В зв'язку з тим, що основою сталого розвитку є невід'ємні права людини на активне життя та повноцінний розвиток, локалізація цих параметрів ЦСР повинна бути самостійно здійснена усіма адміністративними областями і використана ними для розробки Регіональних стратегій і Програм соціально-економічного розвитку до 2027 та до 2030 років.

Недопущення відцентровості локальних цілей Регіональних стратегій і Програм соціально-економічного розвитку до 2027 та до 2030 років, визначених регіонами, від стратегічних цілей розвитку України в цілому, а навпаки, забезпечення їх доцентровості як основи збереження територіальної єдності України, ставало головною задачею діяльності обласних та районних держадміністрацій, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, Адміністрації Президента України у визначенні та завершенні реалізації національних завдань ЦРТ до 2020 року та національних завдань Цілей Сталого Розвитку до 2030 року.

Узгодженість коротко- та середньострокових цілей розвитку регіонів з довгостроковими цілями розвитку України в цілому, як парламентсько-президентської республіки повинно було б стати базою підготовки Послань Президента України до Українського народу і до Верховної Ради України, Програм діяльності Кабінету Міністрів України, Програм сталого (збалансованого) еколого-соціально-економічного розвитку держави і регіонів, державного та місцевих бюджетів (відповідно до Регламенту Планового кодексу України).

Обґрунтування й оптимізацію варіантів досягнення узгодженості стратегічних цілей розвитку України і регіонів ЦСР на період до 2030 року спроможні здійснювати Національна Академія Наук України (Відділення економіки) за участі Регіональних наукових центрів НАН України при координації Міністерством освіти і науки України, Міністерством еконо-

мічного розвитку України, Міністерством праці та соціальної політики України, Мінфіном України. З використанням програмно-цільових методів ставало можливим побудова «Дерева цілей» від громад до районів, від районів до областей, від областей до держави в цілому як матриці ієрархії відповідних завдань і стратегічних індикаторів Національного плану дій зі сталого розвитку.

На основі Національного плану дій доречно було б розробляти на періоди до 2027 та 2030 років: Державну стратегію сталого збалансованого еколого-соціально-економічного розвитку України; Державну стратегію регіонального розвитку України; Регіональні стратегії розвитку адміністративних областей.

Переосмислення конструктивних ідей в сфері соціально-економічної регіоналістики і наукових наробок надихнули членів Робочої групи Хмельницької обласної державної адміністрації з впровадження системи Прогнозування-Програмування-Бюджетування (ППБ) в її діяльність на підготовку Науково аналітичної записки «Оцінка стану справ, що склалися зі стратегічним плануванням у Хмельницькій ОДА та Хмельницькій обласній раді з рекомендаціями щодо його здійснення по-новому» (104 сторінки основного тексту і на 72 сторінках – 21 додаток).

Науково-аналітична записка, як і Регіональна програма людського розвитку Хмельницької області на період до 2020 року (жовтень 2016 р.), була розповсюджена усім членам Робочої групи, а також в ГО «Інститут громадянського суспільства».

У Записці представлені не тільки результати, основні висновки аналітико-статистичної діяльності Робочої групи, її рекомендації і пропозиції, а й творчі роздуми щодо підвищення ролі вітчизняної економічної науки і регіоналістики в ефективному і результативному державотворенні.

На жаль, в унітарній державі «Україна» ціна влади на рівні регіонів й досі не розглядається як соціальна відповідальність за людський розвиток свого населення зі збереженням та подальшим поглибленням етичних, духовних і моральних традицій. Саме тому науково-аналітична записка була підготовлена в контексті формування соціальної відповідальності Голови ОДА О. О. Корнійчука перед населенням Хмельницької області в процесі розробки і реалізації Програми соціально-економічного розвитку області на основі Регіональних програм людського розвитку на періоди до 2020, 2027 та до 2030 років (грудень 2016 – січень 2017 рр.).

Механізм державного управління регіональним людським розвитком, розроблений фахівцями Інституту фізичної економіки ім. С. А. Подолинського та Бердянського університету менеджменту і бізнесу (БУМіБ) – членами Робочої групи Хмельницької ОДА з впровадження системи ППБ в її діяльність передбачав, щоб «Адаптація і локалізація Цілей Сталого Розвитку на період до 2027 року та 2030 року» повинні готувати місцеві державні адміністрації шляхом проведення Регіональних консультацій разом з Органами місцевого самоврядування (ОМС) та Об'єднаними територіальними громадами (ОТГ) за участі регіональних наукових установ та Закладів вищої освіти (ЗВО), представників бізнесу та експертів від організованої громадськості.

Керівництво Бердянського університету менеджменту і бізнесу (ректор – д.е.н., проф. Л. І. Антош-

кіна), фахівці якого плідно і продуктивно працювали у складі Робочої групи Хмельницької ОДА з проблем впровадження системи ППБ в діяльність облдержадміністрації, письмово звернулося до центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ) з пропозиціями співпраці:

- по-перше, у проведенні Регіональних консультацій щодо адаптації ЦСР до кожної адміністративно-територіальної одиниці України;

- по-друге, у впровадженні пілотного проекту «Державне регулювання регіонального людського розвитку в адміністративній області»;

- по-третє, щодо використання прогностичних розрахунків Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР) на періоди до 2020 р. та 2027 р., як основи розробки Регіональних програм людського розвитку з визначенням стратегічних пріоритетів і стратегічних індикаторів соціально-економічного розвитку.

Голова Хмельницької ОДА О. О. Корнійчук підтримав ініціативу Робочої групи у впровадженні пілотного проекту "Державне регулювання регіонального людського розвитку в адміністративній області" листами віце-прем'єр-міністра, міністру регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України Зубко Г.Г. (вих. 58/26-13-872 від 01.03.2017 р.) та міністру освіти і науки України Л. М. Гриневич (вих. 59/26-13-872 від 01.03.2017 р.).

Вчений секретар робочої групи Хмельницької ОДА з проблем впровадження системи ППБ в діяльність облдержадміністрації В. Ф. Столяров був запрошений для участі 13 квітня 2017 р. на нараду в Мінрегіон України з порядком денним по узгодженню положень проекту постанови Уряду «Деякі питання удосконалення системи моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики» щодо вдосконалення методик та порядку розроблення Індексів регіонального людського розвитку та Індексу конкурентоспроможності регіонів.

На виконання постанови Уряду (від 7 жовтня 2015 р. № 821 «Про затвердження Плану заходів на 2015–2017 рр. з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р.», за підписом А. Яценюка [11]) під час наради була презентована Методика проведення планово-прогностичних розрахунків ІРЛР за методикою його вимірювання 2012 р. за шістьма блок-аспектами та тридцятьма трьома показниками, яка пройшла апробацію в Хмельницькій ОДА під час підготовки першої в Україні «Регіональної програми стійкого людського розвитку Хмельниччини» на 2016-2020 рр.. Але, презентована Методика не була схвалена Мінрегіоном України.

Отримання позитивних результатів пілотного проекту «Державне регулювання регіонального людського розвитку в адміністративній області» передбачалося розповсюдити розробниками і кураторами з ЦОВВ на усі області України, а не як підстави особистої перемоги в отриманні міжнародних грантів або більш високих посад в Мінрегіоні чи Уряді України. Головна місія проекту полягала в підвищенні ролі вітчизняної економічної науки у підготовці і прийнятті Україною власних державних рішень шляхом зменшення «зовнішнього впливу» на намічену для проведення адміністративно-територіальну реформу в умовах децентралізації влади.

Пілотний проект для Хмельницької ОДА базувався не тільки на нових і осучаснених базових знан-

нях членів Робочої групи з питань ППБ, а й на використання їх власного досвіду у створенні Автоматизованих систем управління (АСУ) Бердянського заводу «Азовкабель», вугільних об'єднань — тресту «Свердловугілля» та комбінату «Свердловантрацит», комплексу економетричних моделей «Укр-1», «Укр-2», «Укр-3» та «Дісплан», моделей узгодження цільових програм народногосподарського плану, системи індикативного планування та інших наукових наробок ЕНДІ та Голови НДІОЦ Держплану України та Інституту кібернетики НАН України.

З 2014 року значно активізувався вплив кукловодів Міжнародного геополітичного бізнесу у формі зовнішнього керівництва функціонуванням Мінрегіонбуду та Уряду України. Наприклад, в 2016 році при розробці Регіональної програми людського розвитку Хмельницької області на 2016-2020 роки вчений секретар Робочої групи з впровадження системи ППБ в діяльність ОДА письмово (через електронну пошту) звернувся в українське відділення ПРООН в м. Києві з пропозицією спільного проведення в Хмельницькому регіональної обласної консультації з адаптації і локалізації ЦСР на період до 2030 року.

Була отримана відповідь: в грудні минулого 2015 року консультації в Хмельницькому вже відбулися, тому напевно ми зможемо ще раз провести їх в цьому місті. Зараз триває друга хвиля консультацій вже в інших 10-ти містах (а перераховано тільки 8-м): Дніпро, Суми, Житомир, Запоріжжя, Тернопіль, Херсон, Ужгород і Маріуполь. Але це не відповідало дійсності. Регіональні консультації з адаптації і локалізації ЦСР в місті Хмельницькому не проводилися в грудні 2015 року.

Перша Регіональна консультація була проведена в місті Києві 5-6 липня 2016 року за участю фахівців Інституту економіки промисловості НАН України та Міністерства економічного розвитку України. В перерахованих у відповідних містах Регіональні консультації були проведені у другому півріччі 2016 року: крім Херсону, в містах Черкаси, Чернівці і Луцьк [10, с. 10].

Розроблену систему узгодженості ЦСР з показниками-індикаторами ІРЛР, яка була ініціативно розроблена фахівцями Інституту фізичної економіки ім. С. А. Подолинського у складі Робочої групи Хмельницької ОДА, не вдалося презентувати і запровадити в усіх областях України [7; 20].

Таким чином, місто Хмельницький і Хмельницька область не були передбачені ПРООН як "сфери зовнішнього впливу", а Мінрегіонбуд та Уряд не сприйняли ініціативно розроблені вітчизняні наукові наробки.

В науково-аналітичній записці Робочої групи "Оцінка стану справ, що склалися зі стратегічним плануванням у Хмельницькій ОДА та Хмельницькій Облраді з рекомендаціями щодо його здійснення по-новому" (грудень 2016 — січень 2017 рр.) наголошувалося, що не зважаючи на лідерство Хмельницької області у створенні ОТГ, багаторічну спільну діяльність волонтерів з США та ГО Фонд «Стара-Волинь» (Гнатюк Наталія Володимирівна, с. Гриців, Шепетівський район), а також наявність відділення Регіональних організацій громадянського суспільства (РОГС) в с.м.т. Дунаївці (керівник регіонального відділення — Кухаренко Анатолій Аркадійович), жодна з громад області не ввійшла до оголошеного Агентством США з між-

народного розвитку до складу перших 25-ти громад, залучених до нової програми USAID DOBRE.

Конкурс для РОГС тривав з 19 вересня по 19 жовтня 2016 року і згідно умов програми DOBRE Україна протягом 2016- 2021 років мала отримати 50,0 млн дол. на розвиток регіонів.

Здійснення програмного навчання, наставництва, консультацій та технічної підтримки місцевих організацій громадянського суспільства (ОГС) Програмою DOBRE намічено було здійснити тільки у 7-ми областях України: Харківській, Дніпропетровській, Херсонській, Кіровоградській, Миколаївській, Івано-Франківській та Тернопільській.

Без втручання керівництва Хмельницької ОДА та активізації діяльності Агенції регіонального розвитку області жодна з ОТГ Хмельниччини виявилася не спроможною самостійно прийняти участь у конкурсі для РОГС та виграти його.

Фахівці Інституту фізичної економіки ім. С. А. Подолинського навели також приклад ігнорування Мінрегіоном України рекомендацій і пропозицій вітчизняної економічної науки [6, с. 184]. Так, Хмельницький університет управління і права (засновник Хмельницька обласна рада) в травні 2016 р. звернувся до прем'єр міністра України В. Б. Гройсмана з пропозицією щодо використання методичних рекомендацій по удосконаленню оцінки результативності реалізації державної регіональної політики на підставі використання методичних наробок «Статистичне моделювання соціально-економічного розвитку». Пропозиції були підготовлені завідувачем кафедри математики, статистики та інформаційних технологій цього університету, д.е.н., професором Кулиничем Омеляном Івановичем.

Мінрегіон України на це звернення повідомив, що найближчим часом спільно з іншими центральними і місцевими органами виконавчої влади буде проводитися робота щодо удосконалення системи оцінки та моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням найкращих практик та методик Європейського Союзу (вих. від 14.06.2016 р. № 9/31.1-288-16).

В рамках цієї роботи будуть опрацьовані подані методичні рекомендації. Крім того, запропоновані рекомендації також були надіслані Мінрегіоном для врахування у роботі Мінекономрозвитку та Держстату.

Тобто і в цьому питанні методичного забезпечення моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів Уряд України виявився не самостійним, а під «зовнішнім впливом».

Запрошення д.е.н., професора О. І. Кулинич до складу Робочої групи Хмельницької ОДА з проблем впровадження системи ППБ в діяльність облдержадміністрації забезпечило використання його методичних наробок для прогнозування ІРЛР на період 2016-2020 рр. за Методикою його виміру 2012 р. на статистичній базі з 2004 року. Результати прогнозних розрахунків були використані при розробці у 2016 році першої в Україні Регіональної програми людського розвитку Хмельниччини як адміністративної області [6-12].

В умовах реалізації пілотного проекту передбачалося вдосконалення методичного забезпечення формальних розрахунків субвенцій, дотацій і трансфертів на рівні області, виходячи з того положення, що так звані коригувальні коефіцієнти визначались би Хмель-

ницькою ОДА відносно середніх значень відповідних показників ОТГ, ОМС та районів області, а не відносно середніх значень відповідних показників по Україні в цілому.

Обласні державні адміністрації (ОДА), маючи у своїй структурі територіальні підрозділи ЦОВВ (як Головні розпорядники бюджетних коштів) за такими провідними складовими людського розвитку як Департаменти освіти, охорони здоров'я, соціального захисту і соціальної допомоги населенню, спроможні були самостійно розробляти і схвалювати нормативно-правові акти щодо:

затвердження в описовому та вартісному вигляді соціальних параметрів за кожним із делегованих державою органам місцевого самоврядування повноважень у розрахунку на середньостатистичну адміністративно-територіальну одиницю (а чому не на душу населення чи на одного школяра?), визначивши мінімальне і максимальне значення таких нормативів з урахуванням обсягів фінансових ресурсів;

– внесення змін до нормативно-правових актів, що регламентують застосування галузевих нормативів і стандартів надання послуг;

– формування Реєстрів наступних показників:

а) державних стандартів соціальних послуг та порядку визначення в них потреб населення адміністративно-територіальних одиниць і проведення моніторингу та оцінки їх якості;

б) галузевих нормативів і стандартів надання послуг, насамперед у сферах освіти, охорони здоров'я та соціального захисту населення;

в) соціальних нормативів за кожним із делегованих державою органам місцевого самоврядування повноважень у розрахунку на середньостатистичну адміністративно-територіальну одиницю в описовому та вартісному вигляді (min/max) з урахуванням обсягів власних та додатково необхідних фінансових ресурсів.

Згідно заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади від 2014 року ці акти і реєстри повинні бути були б затверджені Урядом ще, відповідно, у жовтні та грудні 2016 року, але й досі це не здійснено.

Обласні державні адміністрації повинні були б здійснювати контроль за досягненням відповідності фінансового нормативу бюджетної забезпеченості суспільної послуги з врахуванням різноманітних особливостей населення кожної місцевості та збереження його моральних засад: духовності й освіченості, історичної спадщини і територіальної єдності, звичаїв і традицій, культури і світогляду, мирного менталітету та етнічних цінностей. ОДА призначені сприяти виникненню емерджентно взаємообумовленого полісистемного розвитку регіонів країни як динамічного цілого, єдиного національного: «Україна – єдина країна».

Програвши «конкурентні» змагання з ГО «Інститут громадянського суспільства», члени Робочої групи з питань ППБ Хмельницької ОДА не спроміглися завадити його презентації (при кураторстві збоку Уряду та Мінрегіону України) проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)».

В проекті цього закону було запропоновано створення округів замість адміністративних районів, де представниками держави стають призначені Президентом України за поданням Кабінету Міністрів Ук-

раїни префекти замість голів державних адміністрацій районів і областей. І це, не зважаючи на те, що Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади 2014 року в Україні передбачалось збереження району в якості адміністративно-територіальної одиниці.

В проекті вказаного Закону України було визначено, що префект на відповідній території спрямовує і координує діяльність територіальних органів ЦОВВ, забезпечує їх взаємодію з ОМС в умовах воєнного або надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації (ст. 119, п. 3) [21]. Проект Закону "Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)" № 2598. (13 грудня 2019 р. Президент Володимир Зеленський зареєстрував його у Верховній Раді, однак 17 січня 2020 р. Президент відкликав законопроект для подальшого доопрацювання за результатами консультацій з керівництвом фракції "Слуга народу"). Але це сприймається вже як нова форма «смотрящих». Дійсно, що це – нова форма «смотрящих» на модний французький манер при конституційному закріпленні олігархічної системи диктаторсько-тоталітарної влади Міжнародного геополітичного бізнесу? Чи можливо в корумпованій системі влади – це продукт розвитку вітчизняного парламентаризму в парламентсько-президентській республіці, якою вважає себе Україна? Наявно доцільним стає згадка заповіту Великого Кобзаря – Тараса Григоровича Шевченка: «Чужому навчайтесь, та свого не цурайтесь!».

Діючи на той час районні державні адміністрації можливо було б більш доцільнішим реорганізувати у юридично-консультативні та аналітико-статистичні підрозділи ОДА з функціями Центрів медичних округів, Центрів адміністративних послуг і статистики, Агенцій регіонального розвитку.

Слід підкреслити, що проектом Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року серед органів влади, що забезпечують її реалізацію, райони державні адміністрації також не передбачаються [14, с. 66].

Більш раціональним було б їх збереження за рахунок ліквідації всеукраїнських асоціацій ОМС, які під гаслом «демократії та свободи», не маючи висококваліфікованих фахівців та вчених – патріотів, «вимушені» освоювати гранти іноземних ляхководів як тягар «зовнішнього впливу» на адміністративно – територіально реформу, що мала здійснюватися самостійно в суверенній і незалежній Україні за участі вітчизняної правової науки.

Девіз «Розвиток та єдність, орієнтовані на людину» проекту Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року продемонстрував продовження людиноцентриського підходу до стратегічного планування та фінансування регіонального розвитку, який Міністерство розвитку громад та територій (колишнє Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово комунального господарства України) використало в якості методологічного забезпечення.

Науково-методологічні нароби Інституту фізичної економіки ім. С. А. Подолинського оцінені і підтримані для практичного впровадження д.е.н., професором Володимиром Кириловичем Черняк в статті «Українському народу – стабільний планомірностейкий людський розвиток (оцінка стану науково адміністративного забезпечення). Частина I. Загальна ситуація зі

стратегічним плануванням людського розвитку в Україні» [22].

У загальному плані формування регіональної політики держави та Регіональних стратегій і Програм соціально-економічного розвитку повинно базуватись на теорії і методології регіонального відтворення, а не на положеннях загальнонаціонального і галузевого відтворення у територіальному аспекті. Але саме такий непродуктивний підхід був реалізований в аналітичних частинах Державних стратегій регіонального розвитку України на періоди 2015 та 2020 рр.

Структурно-відтворювальна схема до розгляду положень теорії і методології регіонального відтворення, розроблений фахівцями Інституту фізичної економіки ім. С. А. Подолинського, базується на класифікації територіальних процесів відтворення, насамперед, органічних складових матеріальної бази соціальної сфери: житлово-комунального господарства, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту і соціального забезпечення, культури і мистецтва, засобів масової інформації, фізичної культури і спорту.

Наступними складовими поглиблення класифікації процесів регіонального відтворення є: об'єкти зв'язку, телекомунікації та інформації; виробничої та дорожньо-транспортної інфраструктури; охорони навколишнього природного середовища; забезпечення комплексного і раціонального природокористування [16, с. 19]. Головне при цьому – визначення завершеності натурально-речового і вартісного кругообігу відповідних процесів на регіональному та місцевому рівнях.

Тобто, соціальне бюджетування територіальних відтворювальних процесів стає провідним елементом фінансового механізму здійснення соціально-орієнтованих економічних процесів різних масштабів національної економіки: село, селище, місто, адміністративний район та райони великих міст, адміністративна область, АР Крим, міст Київ і Севастополь [19; 23-26].

В умовах децентралізації влади основним повноваженням органів місцевого самоврядування обласного рівня визнано стійке забезпечення сталого регіонального розвитку (передбачено Концепцією реформування місцевого самоврядування), який є динамічною характеристикою регіонального простору. Останній об'єднує в межах відповідних територій виробників і споживачів товарів та послуг в єдину органічну цілісну еколого-економіко-соціальну систему регіону.

Таким чином, регіон повинен розглядатися як просторово-територіальна концентрація галузей суспільно-господарської діяльності. При цьому результати соціально-економічного розвитку територій у повній мірі будуть залежати від характеру та ефективності діяльності трьох соціальних секторів (як рівноправних партнерів): громадського, приватного і державного.

Саме тому в основу регіонального соціально-економічного розвитку має бути покладена плідна співпраця між організованою громадськістю, бізнесом та органами місцевого самоврядування. Останні мають складати баланси місцевих фінансових ресурсів за усіма джерелами їх формування та використання, як орієнтирів визначення громадського бюджету та пропорцій і меж взаємодії бюджетного централізму з бюджетним федералізмом [16].

Проектом Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року був визначений комплекс

проблемних питань у сфері її майбутньої реалізації. Серед них, насамперед, «непрогнозованість джерел та обсягів фінансування Стратегії, а також фінансова незабезпеченість більшості її завдань» [14, с. 43-44]. Вирішенню цих проблемних питань сприяло б нормативно-правове визначення меж взаємодії бюджетного централізму з бюджетним федералізмом для фінансового забезпечення соціального бюджетування відповідних аспектів і складових регіонального людського розвитку [23-26]. Тобто, розгляду стратегічного планування, стратегічного фінансування і стратегічного інвестування як полісистемної категорії органічної єдності функцій державного управління – соціальне програмування, соціальне бюджетування і соціальне інвестування.

Бюджетний федералізм в унітарній державі має полягати у планомірній за часом регламентації таких масштабів фінансової самодостатності органів регіональної влади та місцевого самоврядування на основі бюджетно-фіскальної децентралізації за доходами, які їм будуть визначені державою виходячи з видаткових бюджетних повноважень в соціально-економічному розвитку. Тобто, під час впровадження бюджетного федералізму шляхом регламентації пропорцій і співвідношень між коштами державного і місцевих бюджетів в зведеному бюджеті держави видаткові бюджетні повноваження органів регіональної влади та місцевого самоврядування мають відповідати обсягу надходжень, регламентованих державою.

В умовах бюджетного федералізму унітарної держави регіональні органи влади та органи місцевого самоврядування, не очікуючи вказівок і контрольних цифр від органів загальнонаціональної влади, спроможні будуть самостійно аналізувати й оцінювати варіанти власних фінансових можливостей в базовому, звітному і плановому періодах (як мінімум у трирічному вимірюванні).

На підставі соціальних нормативів не нижче рівня мінімальних соціальних потреб і галузевих стандартів надання послуг населенню (освітня та медична субвенції, кошти на соціальний захист і соціальне забезпечення) органи влади та органи місцевого самоврядування самостійно спроможні приймати рішення щодо реалізації проектів Місцевих цільових програм і проектів Планів заходів з реалізації Регіональних стратегій розвитку.

Таким чином, впровадження бюджетного федералізму в унітарній державі буде націлено, з одного боку, на забезпечення фінансових потреб кожної територіальної громади адекватно її економічній спроможності, а, з іншого боку, на забезпечення соціальної рівності та соціальної справедливості в отриманні населенням конституційно гарантованих державою публічних послуг в кожному адміністративному районі.

У 2011 році у підготовленій фахівцями Інституту фізичної економіки ім. С. А. Подолинського Передмові Науково-практичного коментаря до оновленого у 2010 році Бюджетного кодексу України було запропоновано включити до складу фінансових нормативів бюджетної забезпеченості під час планування коштів місцевих бюджетів (державне управління; освіта; охорона здоров'я; соціальний захист і соціальне забезпечення; культура і мистецтво; фізична культура і спорт) додаткові нормативи бюджетного забезпечення гарантованих послуг житлово-комунального господарства та засобів масової інформації (до гл. 13 «Загальні по-

ложення», у статті «Фінансові нормативи бюджетної забезпеченості») [16, с. 26].

Наведені пропозиції і рекомендації спрямовано на встановлення фінансових нормативів бюджетування соціальних послуг в залежності від соціальних потреб, інституційованих законодавством, на відміну від поточного підходу Мінфіну України, який разом з Головними розпорядниками бюджетних коштів вважають за можливе щодо виділення фінансових ресурсів у довільних обсягах на забезпечення цих потреб (насамперед, бюджетних коштів на освітню і медичну субвенції, та на соціальний захист і соціальне забезпечення населення).

Таким чином, в умовах інституалізації людиноцентричного підходу до стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіонів бюджетний федералізм повинен був би базуватись, як мінімум, на фінансових нормативах бюджетної забезпеченості Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР) за складовими і в цілому.

Передмова Науково-практичного коментаря до оновленого у 2010 р. Бюджетного кодексу України (2011) включала його обґрунтовані уточнення, які необхідно було прийняти для розробки Національної і Регіональної програм людського розвитку. Разом з цим ІРЛР розглядався в якості критерія ефективності державної соціально-економічної, регіональної, інноваційно-інвестиційної і екологічної політики та методологічних положень бюджетного федералізму [16].

Ідеї бюджетного федералізму, які розвивають фахівці Інституту фізичної економіки ім. С. А. Подолінського, мали бути використані у перемовинах з активістами створення Луганської та Донецької народних республік Українського Донбасу для збільшення їх фінансової автономії з метою збереження територіальної єдності нашої держави. Це було викликано відсутністю системи підготовки і прийняття державних рішень із залученням фахівців вітчизняних наукових установ та висококваліфікованих радників, що призвело до надто поспішного впровадження «Проекту АТО» на теренах Луганської і Донецької областей.

Крім того, не був задіяний механізм соціально адекватного менеджменту регіонального людського розвитку в Українському Донбасі [19; 27; 28]:

1) нові знання і конкретні пропозиції «Наукових основ подальшого вдосконалення та розвитку концептуальних положень Бюджетного кодексу України» діючою на той час владою не використовувались;

2) не сталося практичного впровадження Програми подолання бідності в Україні, розробленої Народним Рухом України (за ред. д.е.н., проф. В. К. Черняка);

3) не було освоєно девіз світової спільноти ЕКСПО-2005 «Мудрість природи», який розкривали три органічні складові нового світогляду Людства – «Матриця природи», «Мистецтво життя», «Розвиток екоспільнот»;

4) не імplementовано в українському законодавстві досягнення Цілі 1 «Подолання бідності (3 завдання, 5 індикаторів)» з семи Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ), прийнятих світовою спільнотою на період 2015 року;

5) не реалізовано попередньо погоджені пілотні проекти 2005-2006 рр. «Луганщина – ЦРТ» і «Донецьчина – ЦРТ» (у 2010 році також «АР Крим – ЦРТ»).

Реалізація зазначених заходів на Українському Донбасі убезпечила б від проведення активістами проекту «Новоросія» місцевих референдумів під гаслом отримання населенням високих зарплат та пенсій за прикладом анексованого Криму. Але, більш високий рівень життя на Українському Донбасі у порівнянні з населенням сусіднього Російського Донбасу та завдяки створенню у 2001-2013 рр. суттєвого прошарку середнього класу (38-40%) не сприяв би виникненню передумов проведення цих референдумів.

Формування соціокультурного простору з метою інтеграції українського суспільства на основі синтезу культур національних спільнот, представлених на Донбасі, не може суперечити проігнорованому сучасною владою фундаментальному положенню того, що «Суспільне буття визначає суспільну свідомість», а не «Суспільна свідомість визначає суспільне буття».

Стратегічною метою державної регіональної політики до 2027 року визнано розвиток та єдність, орієнтовані на людину – гідне життя в згуртованій, децентралізованій, конкурентоспроможній і демократичній Україні. Затверджуючи цю стратегічну мету, Уряд України постановою від 05 серпня 2020 р. № 695 визнав необхідним забезпечення ефективного використання внутрішнього потенціалу територій та їх спеціалізації для досягнення сталого розвитку країни. Це створить умови для підвищення рівня добробуту та доходів громадян під час досягнення згуртованості в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному та просторовому вимірах [29].

«В умовах багаторівневої системи господарювання стратегічне планування набуває полісистемного характеру, охоплюючи всі ланки управління від центру до підприємства» - з методичних матеріалів державного планування, 1970 рік

Резюме. Актуалізації теми дослідження в сучасних умовах і на майбутнє сприяло визначення цілеполягання завдань Стратегічних планів діяльності Мінекономіки України на 2020-2024 рр. та на 2022-2024 рр. – «Розбудова сучасної системи стратегічного планування і прогнозування розвитку економіки».

Ознаки полісистемності стратегічного планування стійкого людиноцентричного соціально-економічного розвитку Хмельницької області як категорії полісистемного державотворення проявилось в підготовці Регіональної програми людського розвитку і Програми соціально-економічного розвитку Хмельницької області на виконання локальних і національних завдань семи Цілей Розвитку Тисячоліття (ЦРТ) до 2015 року та сімнадцяти Цілей Сталого Розвитку (ЦСР) на період до 2030 року.

Апробація людиноцентричного підходу до стратегічного планування стабільного соціально-економічного розвитку Хмельницької області базувалась на концептуальному положенні про те, що його організаційно-економічна сутність визначена як планово-прогнозна діяльність регіональних і місцевих органів влади щодо змін негативних тенденцій показників-індикаторів Індексу регіонального людського розвитку (ІРЛР) на позитивні шляхом обґрунтування нових стратегічних пріоритетів і практичного впровадження відповідних заходів по їх досягненню.

Регіональна програма людського розвитку Хмельницької області базувалась на результатах прогнозних

розрахунків на 2016–2020 рр. 33-х показників-індикаторів розвитку (в тому числі 22-х стимуляторів та 11 дестимуляторів) з використанням Національної методики 2012 року для його виміру.

Структура Регіональної програми людського розвитку в області до 2020 року як основа розробки Програми соціально-економічного розвитку області на 2016–2020 рр. включала 6 підпрограм:

- 1) «Відтворення населення»;
- 2) «Соціальне становище»;
- 3) «Комфортне життя»;
- 4) «Добробут»;
- 5) «Гідна праця»;
- 6) «Освіта».

У порівнянні з Стратегією регіонального розвитку Хмельницької області на 2011–2020 рр., яка була затверджена рішенням Обласної ради 18 травня 2011 року, Регіональна програма людського розвитку на 2016–2020 рр. включала 2 нових обґрунтованих стратегічних цілі та уточнену редакцію 4-х попередніх.

Операційними цілями першої нової стратегічної цілі «Підвищення рівня та якості життя населення області» були визнані 7 національних завдань Цілей Розвитку Тисячоліття:

1. «Подолання бідності»;
2. «Забезпечення якісної освіти впродовж життя»;
3. «Забезпечення гендерної рівності»;
4. «Зменшення дитячої смертності»;
5. «Поліпшення здоров'я матерів»;
6. «Обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІД та туберкульозу і започаткування тенденції до скорочення їх масштабів»;
7. «Сталий розвиток довкілля».

Була складена Матриця національних та локальних цільових індикаторів ЦРТ на період до 2015 року для Хмельницької і Чернівецької областей порівняно з даними по Україні в цілому. Отримані відхилення були використані для уточнення Програми соціально-економічного розвитку Хмельницької області на період до 2020 року та для розробки Плану-заходів з їх реалізації на 2018–2020 роки.

Прогнозні розрахунки ІРЛР Хмельницької області на 2016–2020 рр. засвідчили на необхідність приділення першочергової уваги прогнозній динаміці наступних семи показників-індикаторів з тридцяти трьох [9; 10]:

- 1) коефіцієнта злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення);
- 2) забезпеченості житлом у містах (загальна площа у розрахунку на 1 особу), м²;
- 3) інтегрального показника стану навколишнього середовища;
- 4) питомої ваги домогосподарств, які робили заощадження, або купували нерухомість (ОУЖД), %;
- 5) рівня зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 18–65 років), %;
- 6) частки працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, %;
- 7) рівня охоплення соціальним страхуванням (частка застрахованих осіб у зайнятому населенні), %.

Обґрунтування соціально необхідного рівня наведених показників-індикаторів кожного прогнозного року ставало наступним етапом формування Програми соціально-економічного розвитку Хмельницької області на основі виявлення негативних тенденцій і визначення їх прогнозової динаміки вже як стратегічних

пріоритетів. Так, на відміну від визначення стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку Хмельниччини на підставі SWOT-аналізу у 2010–2011 роках, вироблення стратегічних і оперативних цілей, завдань та заходів, наведені сім стратегічних індикаторів розглядались вже як стратегічні пріоритети для уточнення Регіональної стратегії людського розвитку Хмельниччини на період до 2020 року та нових Програм соціально-економічного розвитку області на періоди до 2027 та 2030 років.

Таким чином, полісистемність стратегічного планування стійкого людського розвитку як стабільного цивілізаційного напрямку бачиться в узгодженій взаємодії відокремлених підсистем «Стратегічне прогнозування», «Стратегічне фінансування» і «Стратегічне інвестування», що реалізуються функціями соціально-орієнтованого державотворення «Соціальне програмування», «Соціальне бюджетування» і «Соціальне інвестування». Ці підсистеми стратегічного планування і функції соціального державотворення функціонують в узгодженій взаємодії і об'єднані спільним призначенням – розробкою і впровадженням єдиної соціально-економічної політики держави і регіонів.

Список використаних джерел

1. Щербак Н. В. Стратегічне планування в системі державного управління. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2020. № 3. С. 52–60. DOI: <https://doi.org/10.33287/102045>.
2. Науменко В. Д. Стратегічне планування як основний етап процесу стратегічного управління соціально-економічним розвитком держави. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Публічне управління та адміністрування*. 2023. № 1. Т. 34 (73). С. 80–86. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/15.pdf/
3. Столярова В. В. Методологія формування комплексного стратегічного планування соціально-економічного розвитку України. *Управління економікою: теорія та практика. Чумацькієвські читання*: зб. наук. праць / НАН України, Ін-т економіки пром-сті; редкол.: О. О. Хандій (голов. ред.), В. І. Ляшенко (відп. ред.), В. Є. Куреляк та ін. Київ, 2020. С. 274–297. DOI: <https://doi.org/10.37405/2221.1187.2020.274-297>.
4. Майстренко К., Білик О. Стратегічне планування в умовах невизначеності: адаптація до змін у публічному секторі в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. (2023). № 2(68). С. 100–104. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2\(68\)-14](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2(68)-14).
5. Варналій З. С., Буркальцева Д. Д., Саєнко О. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія. Київ: Знання України, 2011. 299 с.
6. Столяров В. Ф. Композиційний моніторинг регіонального людського розвитку. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 1 (59). С. 181–198. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1\(59\)-181-198](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1(59)-181-198).
7. Шинкарук О. В. Становлення передумов впровадження державного реформування регіонального людського розвитку в Україні (від цілей людського розвитку до завдань сталого розвитку, з конкретизацією на прикладі Хмельницької області). *Економіка і держава*. 2016. № 8. С. 70–78.

8. Стратегія регіонального розвитку Хмельницької області на 2011–2020 рр. / Робоча група із розробки Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області до 2020 року; за ред. Т. Забуковець-Ковачич, А. Ткачука, Ю. Третяка, В. Кашевського, М. Павлиці. Київ: Сталь, 2011. 208 с.
9. Корнійчук О. О., Столяров В. Ф., Шинкарьок О. В. Формування механізму державного регулювання стійкого людського розвитку Хмельницької області (від ідеї до експерименту: Ч. 1. Стан і проблеми державного регулювання). *Економіка та держава*. 2017. № 3. С. 4–15.
10. Корнійчук О. О., Столяров В. Ф., Шинкарьок О. В. Формування механізму державного регулювання стійкого людського розвитку Хмельницької області (від ідеї до експерименту: Ч. 2. Перспективи державного регулювання по-новому). *Економіка та держава*. 2017. № 4. С. 4–15.
11. Деякі питання реалізації у 2015–2017 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова КМУ від 7 жовтня 2015 р. № 821. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/821.2015p>.
12. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів: Постанова КМУ від 11 листопада 2015 р. № 932. URL: <http://dfr.minregion.gov.ua/Legalbase>.
13. Шинкарьок О. В., Сігайов А. О., Столярова В. В. Інституалізація провідних елементів механізму державного регулювання регіонального людського розвитку (III, моніторинг регіонального людського розвитку: основна частина). *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2018. Вип. 1(41). С. 74–88.
14. Проект Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року: "Розвиток та єдність, орієнтовані на людину" / Міністерство розвитку громад та територій. 2020. 69 с.
15. Наталенко Н. Що рік прийдешній нам готує або як почати працювати новим ОТГ. *Вісник Інституту громадянського суспільства*. 2016. № 40, грудень. С. 13–18.
16. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України / заг. ред. Ф. О. Ярошенка; від. вик. наук. ред. В. Ф. Столярова. 2-е вид., доп. та перероб. Київ: ДНУ "Академія фінансового управління", Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі, 2011. 560 с.
17. Цілі сталого розвитку «Україна – 2030: нац. доповідь. Київ: Міністерство економіки України, 2017. 174 с.
18. Виступ П. Порошенка на 70-й сесії Генеральної Асамблеї ООН. URL: https://www.youtube.com/watch?time_continue=5&v=nN5o9pGuK54&feature=emb_logo.
19. Столярова В. В., Овчаренко Т. В., Калашнікова Л. М. Становлення бюджетного федералізму в Україні та особливості сучасного Донбасу. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 3 (57). С. 89–102. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3\(57\)-89-102](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3(57)-89-102).
20. Шинкарьок О. В. Науково-методичні засади державного регулювання стійкого людиноцентричного розвитку регіонів. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 1 (59). С. 164–180. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1\(59\)-164-180](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1(59)-164-180).
21. Проект Закону "Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)" № 2598.
22. Черняк В. К. Українському народу – стабільний планомерно-стійкий людський розвиток (оцінка стану науково-адміністративного забезпечення). Частина I. Загальна ситуація зі стратегічним плануванням людського розвитку в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 1 (59). С. 199–217. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1\(59\)-199-217](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1(59)-199-217).
23. Столяров В. Ф., Шинкарьок О. В., Столярова В. В. Методологічні основи досягнення узгодженості і збалансованості Регіональних стратегій з Державною стратегією регіонального розвитку України. *Пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку України: колективна монографія* / за ред. Антошкіної Л. І., Рунчевої Н. В., Горячої О. Л. Київ: Талком, 2020. С. 177–213.
24. Столяров В. Ф., Шинкарьок О. В., Столярова В. В. Принципи визначення та обґрунтування стратегічних цілей, пріоритетів і індикаторів людиноцентричного розвитку в регіонах. *Пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку України: колективна монографія* / за ред. Антошкіної Л. І., Рунчевої Н. В., Горячої О. Л. Київ: Талком, 2020. С. 214–229.
25. Столяров В. Ф., Шинкарьок О. В., Столярова В. В. Моніторинг процесів, процедур і складових людиноцентричного розвитку в регіонах. *Пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку України: колективна монографія* / за ред. Антошкіної Л. І., Рунчевої Н. В., Горячої О. Л. Київ: Талком, 2020. С. 230–257.
26. Столяров В. Ф., Шинкарьок О. В., Столярова В. В. Організаційно-методичне забезпечення узгодженого стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіонів та держави в трансформаційних умовах. *Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку України: колективна монографія* / за ред. Столярова В. Ф., Фролової Г. І. Київ: Талком, 2020. С. 89–131.
27. Столяров В. Ф., Шинкарьок О. В. Соціально адекватний менеджмент регіонального людського розвитку в Українському Донбасі та на Поділлі (виклики, наміри та реалії виміру 2003–2013; 2017–2027): Частина 1. Метрологія людського розвитку та проблеми менеджменту в регіоні. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 2 (56). С. 229–256. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-2\(56\)-229-256](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-2(56)-229-256).
28. Столяров В. Ф., Шинкарьок О. В. Соціально адекватний менеджмент регіонального людського розвитку в Українському Донбасі та на Поділлі (виклики, наміри та реалії виміру 2003–2013; 2017–2027): Частина 2. Парадигма людяності, гармонії та місії регіону. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 3 (57). С. 241–281. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3\(57\)-241-281](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3(57)-241-281).
29. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. №695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-p#Text>.

References

1. Shcherbak, N. V. (2020). Stratehichne planuvannya v systemi derzhavnoho upravlinnia [Strategic planning in the system of public administration]. *Publichne Upravlinnia ta Mistseve Samovriaduvannia – Public Administration and*

Local Self-Government, 3, pp. 52-60. DOI: <https://doi.org/10.33287/102045> [in Ukrainian].

2. Naumenko, V. D. (2023). Stratehichne planuvannya yak osnovnyi etap protsesu stratehichnoho upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom derzhavy [Strategic planning as a main stage of the process of strategic management of the socio-economic development of the state], *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya : Publichne upravlinnia ta administruvannya – Scientific notes of the V.I. Vernadsky TNU. Series: Public management and administration*, No. 1, Vol. 34 (73), pp. 80–86. Retrieved from https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/15.pdf [in Ukrainian].

3. Stoliarova, V. V. (2020). Metodolohiia formuvannya kompleksnoho stratehichnoho planuvannya sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [Methodology of formation of complex strategic planning of socio-economic development of Ukraine]. *Upravlinnia ekonomikoiu: teoriia ta praktyka. Chumachenkivskii chytannia – Management of Economy: Theory and Practice. Chumachenko's Annals*, pp. 274-297. Kyiv, IIE of NAS of Ukraine. DOI: <https://doi.org/10.37405/2221-1187.2020.274-297> [in Ukrainian].

4. Maistrenko, K., Bilyk, O. (2023). Stratehichne planuvannya v umovakh nevyznachenosti: adaptatsiia do zmin u publichnomu sektori v Ukraini [Strategic planning in conditions of uncertainty: adaptation to changes in the public sector in Ukraine]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Politychni nauky ta publichne upravlinnia – Scientific Works of Interregional Academy of Personnel Management. Political Sciences and Public Management*, (268), pp. 100-104. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2\(68\)-14](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-2(68)-14) [in Ukrainian].

5. Varnalii, Z. S., Burkaltseva, D. D., Saienko, O. S. (2011). Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta priority zmitsnennia: monohrafiia [Economic security of Ukraine: problems and priorities for strengthening: monograph]. Kyiv, Znannia Ukrainy. 299 p. [in Ukrainian].

6. Stoliarov, V. F. (2020). Kompozytsiinyi monitorynh rehionalnoho liudskoho rozvytku [Composite Monitoring of Regional Human Development]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 1 (59), pp. 181-198. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1\(59\)-181-198](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1(59)-181-198) [in Ukrainian].

7. Shynkariuk, O. V. (2016). Stanovlennia peredumov vprovadzhennia derzhavnoho rehuliuвання rehionalnoho liudskoho rozvytku v Ukraini (vid tsilei liudskoho rozvytku do zavdan staloho rozvytku) [Formation of prerequisites for implementation of state regulation of regional human development in Ukraine (from human development goals to sustainable development tasks)]. *Ekonomika i Derzhava – Economy and the State*, 8, pp. 70-78 [in Ukrainian].

8. Zabukovets-Kovachych, T., Tkachuk, A., Tretiak, Yu., Kashevskyi, V., Pavlytsia, M. (Eds.). (2011). Stratehiia rehionalnoho rozvytku Khmelnytskoi oblasti na 2011-2020 rr. [Regional Development Strategy of Khmelnytskyi Oblast for 2011-2020]. Working group on the development of the Strategy of Regional Development of Khmelnytskyi Oblast until 2020. Kyiv, Stal. 208 p. [in Ukrainian].

9. Korniihuk, O. O., Stoliarov, V. F., Shynkariuk, O. V. (2017). Formuvannya mekhanizmu derzhavnoho rehuliuвання stiikoho liudskoho rozvytku Khmelnytskoi oblasti (vid idei do eksperymentu: Ch. 1 – stan i problemy derzhavnoho rehuliuвання) [Formation of the mechanism of state regulation of sustainable human development of Khmelnytsky region (from idea to experiment: Part 1 –

state and problems of state regulation)]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the state*, 3, pp. 4-15 [in Ukrainian].

10. Korniihuk, O.O., Stoliarov, V.F., Shynkariuk, O.V. (2017). Formuvannya mekhanizmu derzhavnoho rehuliuвання stiikoho liudskoho rozvytku Khmelnytskoi oblasti (vid idei do eksperymentu: Ch. 2 – perspektyvy derzhavnoho rehuliuвання po novomu) [Formation of the mechanism of state regulation of sustainable human development of Khmelnytsky region (from idea to experiment: Part 2 – prospects of state regulation in a new way)]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the state*, 4, pp. 4-15 [in Ukrainian].

11. Deiaki pytannia realizatsii u 2015-2017 rokakh Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na period do 2020 roku: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 7 zhovtnia 2015 roku № 821 [Some Issues of Implementation of the 2015-2017 State Strategy for Regional Development for the Period up to 2020: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of October 7, 2015 No. 821]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2015> [in Ukrainian].

12. Pro zatverdzhennia Poriadku rozroblennia rehionalnykh stratehii rozvytku i planiv zakhodiv z yikh realizatsii, a takozh provedennia monitorynhu ta otsinky rezultativnosti realizatsii zaznachenikh rehionalnykh stratehii i planiv zakhodiv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 lystopada 2015 roku № 932 [On approving the Procedure for development of regional development strategies and action plans for their implementation, as well as monitoring and evaluation of the effectiveness of the implementation of the mentioned regional strategies and action plans: Cabinet of Ministers of Ukraine of November 11, 2015 № 932]. Retrieved from <http://dfr.minregion.gov.ua/Legalbase> [in Ukrainian].

13. Shynkariuk, O. V., Sihaiov, A. O., Stoliarova, V. V. (2018). Instytualizatsiia providnykh elementiv mekhanizmu derzhavnoho rehuliuвання rehionalnoho liudskoho rozvytku (III, monitorynh liudskoho rozvytku: osnovna chastyna) [Institutionalization of key elements of the state regulation of state regulation of human development (Part III, monitoring of human development: the bulk)]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (41), pp. 74–88 [in Ukrainian].

14. Proekt Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na period do 2027 roku “Rozvytok ta yednist, oriyentovani na liudynu” [The draft National Strategy for Regional Development for the period up to 2027 “Development and unity focused on the human being”]. Kyiv, Ministry of Development of Territories and Communities [in Ukrainian].

15. Natalenko, N. (2016). Shcho rik pryideshnii nam hotuie abo yak pochaty pratsiu novym OTH [What the coming year has in store for us or how to start working as a new UTC (United Territorial Community)]. *Visnyk Instytutu hromadianskoho suspilstva – Bulletin of the Institute of Civil Society*, No. 40, December, pp. 13-18 [in Ukrainian].

16. Naukovo-praktychnyi komentar do Biudzhethnoho Kodeksu Ukrainy [Scientific and Practical Commentary to the Budget Code of Ukraine]. (2011). (2nd ed., rev.). Kyiv, State Educational and Scientific Institution "Academy of Financial Management", Ukrainian State University of Finance and International Trade [in Ukrainian].

17. Tsili rozvytku tysiacholittia «Ukraina – 2030». Natsionalna dopovid [Millennium Development Goals

Ukraine 2030. National report]. (2017). Kyiv, Ministry of Economy of Ukraine [in Ukrainian].

18. Vystup P. Poroshenko na 70-y sesii Heneralnoi Asamblei OON [P. Poroshenko's speech at the 70th session of the UN General Assembly]. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?time_continue=5&v=nN5o9pGuK54&feature=emb_logo [in Ukrainian].

19. Stoliarova, V. V., Ovcharenko, T. V., Kalashnikova, L. M. (2019). Stanovlennia biudzhethnoho federalizmu v Ukraini ta osoblyvosti suchasnoho Donbasu [Formation of budget federalism in Ukraine and features of modern Donbass]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 3 (57), pp. 89-102. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3\(57\)-89-102](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3(57)-89-102) [in Ukrainian].

20. Shynkariuk, O. V. (2020). Naukovo-metodychni zasady derzhavnogo rehuliuвання stiikoho liudynotsentryskoho rozvytku rehioniv [Scientific and methodological principles of state regulation of sustainable human-centered development of regions]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 1 (59), pp. 164-180. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1\(59\)-164-180](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1(59)-164-180) [in Ukrainian].

21. Proekt Zakonu "Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo detsentralizatsii vlady)" № 2598 [Draft Law "On Amendments to the Constitution of Ukraine (Regarding Decentralization of Power)" No. 2598] [in Ukrainian].

22. Cherniak, V. K. (2020). Ukrainському народу – stabilnyi planomirnostii kyky liudskyi rozvytok (otsinka stanu naukovo-administrativnoho zabezpechennia). Chastyna I. Zahalna sytuatsiia zi stratehichnym planuvanniam liudskoho rozvytku v Ukraini [To the Ukrainian people – stable planned sustainable human development (assessment of the state of scientific and administrative support). Part I. General situation with strategic planning of human development in Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, № 1 (59), pp. 199-217. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1\(59\)-199-217](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-1(59)-199-217) [in Ukrainian].

23. Stoliarov, V. F., Shynkariuk, O. V., Stoliarova, V. V. (2020). Metodolohichni osnovy dosiahnennia uzghodzhennosti i zbalansovanosti Rehionalnykh stratehii z Derzhavnoi stratehiieiu rehionalnoho rozvytku Ukrainy [Methodological bases for achieving coherence and balance of Regional Strategies with the State Strategy of Regional Development of Ukraine]. *Priorytetni napriamy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [Priority directions of social and economic development of Ukraine]*: collective monograph. (pp. 177-213). Kyiv, Talkom [in Ukrainian].

24. Stoliarov, V. F., Shynkariuk, O. V., Stoliarova, V. V. (2020). Pryntsypy vyznachennia ta obgruntuvannia stratehichnykh tsilei, priorytetiv i indyktoriv liudynotsentryskoho rozvytku v rehionakh [Principles of definition and substantiation of strategic goals, priorities and indicators of human-centered development in the regions]. *Priorytetni napriamy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [Priority directions of social and economic development of Ukraine]*:

collective monograph. (pp. 214-229). Kyiv, Talkom [in Ukrainian].

25. Stoliarov, V. F., Shynkariuk, O. V., Stoliarova, V. V. (2020). Monitorynh protsesiv, protsedur i skladovykh liudynotsentryskoho rozvytku v rehionakh [Monitoring of processes, procedures and components of human-centered development in the regions]. *Priorytetni napriamy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [Priority directions of social and economic development of Ukraine]*: collective monograph. (pp. 230-257). Kyiv, Talkom [in Ukrainian].

26. Stoliarov, V. F., Shynkariuk, O. V., Stoliarova, V. V. (2020). Orhanizatsiino-metodychne zabezpechennia uzghodzhennoho stratehichnoho upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom rehioniv ta derzhavy v transformatsiynykh umovakh [Organizational and methodological support of coordinated strategic management of socio-economic development of regions and the state in transformational conditions]. *Stratehichni priorytety sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [Strategic priorities of socio-economic development of Ukraine]*: collective monograph. (pp. 89-131). Kyiv, Talkom [in Ukrainian].

27. Stoliarov, V. F., Shynkariuk, O. V. (2019). Sotsialno adekvatnyi menedzhment rehionalnoho liudskoho rozvytku v Ukrainському Donbasi ta na Podilli (vyklyky, namiry ta realii vymiru 2003-2013; 2017-2027). Chastyna 1: Metrolohiia liudskoho rozvytku ta problemy menedzhmentu v rehioni [Socially adequate management of regional human development in the Ukrainian Donbass and Podillia (challenges, intentions and realities of the 2003-2013 dimension; 2017-2027). Part 1: Metrology of Human Development and Management Problems in the Region]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 2 (56), pp. 229-256. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-2\(56\)-229-256](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-2(56)-229-256) [in Ukrainian].

28. Stoliarov, V. F., Shynkariuk, O. V. (2019). Sotsialno adekvatnyi menedzhment rehionalnoho liudskoho rozvytku v Ukrainському Donbasi ta na Podilli (vyklyky, namiry ta realii vymiru 2003-2013; 2017-2027). Chastyna 2: Paradyhma liudianosti, harmonii ta misii rehionu [Socially adequate management of regional human development in the Ukrainian Donbass and Podillia (challenges, intentions and realities of the 2003-2013 dimension; 2017-2027). Part 2: Paradigm of humanity, harmony and mission of the region]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 3 (57), pp. 241-281. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3\(57\)-241-281](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2019-3(57)-241-281) [in Ukrainian].

29. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021-2027 roky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 5 serpnia 2020 r. № 695 [On the approval of the State Regional Development Strategy for 2021-2027: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 5, 2020 No. 695]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-p#Text> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 21.04.2025

Рецензовано: 12.05.2025

Формат цитування:

Столярова В. В. Стратегічне планування людиноцентричного соціально-економічного розвитку як полісистемна категорія. *Вісник економічної науки України*. 2025. № 1 (48). С. 249-269. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.1\(48\).249-269](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.1(48).249-269)

Stoliarova, V. V. (2025). Strategic Planning of Human-Centered Socio-Economic Development as a Polysystemic Category. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (48), pp. 249-269. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.1\(48\).249-269](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2025.1(48).249-269)

